

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS DIDAKTIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija – logopedija) neakivaizdinių studijų
programa, V kursas

Asta Kaplūnienė

**SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ TURINČIŲ MOKSLEIVIŲ,
MOKOMŲ BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS 3 – 4 KLASĖSE,
RAŠYMO GEBĖJIMAI**

Bakalauro darbas

*Bakalauro darbo vadovas –
soc. m. daktaras, profesorius J. Ambrukaitis*

Bakalauro darbo santrauka

Bakalauro darbe analizuojami vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių moksleivių, ugdomų bendrojo lavinimo klasėse, rašymo įgūdžiai. Suformuluota hipotezė, kad vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys 3 – 4 klasių mokiniai, integruotai besimokydami bendrojo lavinimo mokyklos klasėje, turi galimybę įgyti patenkinamus rašymo gebėjimus.

Tyrimo dalyvavo septyniolika 3 – 4 klasių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, mokomų bendrojo lavinimo klasėse, ir dešimt juos ugdančių pedagogų.

Kontrolinėmis rašymo užduotimis ir interviu metodu tirta: 1) kokius rašymo gebėjimus vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai įgyja, integruotai mokydamiesi bendrojo lavinimo klasėse; 2) mokytojų požiūris į vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, mokomų bendrojo lavinimo klasėse, rašymo pasiekimų kokybę.

Tyrimu nustatyta, kad 3 – 4 klasių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai, integruotai mokydamiesi bendrojo lavinimo klasėse, įgyja žinių apie taisyklingą rašymą ir susidaro pirmuosius rašymo įgūdžius. Mokiniai moka nurašyti tekstą, savarankiškai sudaryti ir parašyti nesudėtingus vientisinius sakinius, rašyti pagal mokytojo diktavimą. Tačiau mokiniai, atlikdami užduotis, neišvengia fonetinio pobūdžio, vienaskaitos galininko ir daugiskaitos kilmininko galūnių rašybos klaidų. Mokytojai, mokydami savo klasėse vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus, yra patenkinti jų rašymo pasiekimais, tačiau mano, kad galima pasiekti ir geresnių rezultatų, tik tam reikalingos ne tik mokytojų, tėvų, specialistų pastangos, bet ir pačių mokinių noras.

Pasitvirtino hipotezė, kad vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys 3 – 4 klasių mokiniai, integruotai besimokydami bendrojo lavinimo mokyklos klasėje pagal jiems pritaikytas programas, yra įgiję patenkinamus rašymo gebėjimus, išskyrus dalį mokinių, kurių rašymo pasiekimai yra žemiau patenkinamų.

Turinys

Bakalauro darbo santrauka.....	2
Įvadas.....	4
1 skyrius. LIETUVIŲ KALBOS BENDROJI UGDYMO PROGRAMA IR JOS TAIKYMO GALIMYBĖS, MOKANT RAŠYTI VIDUTINIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMOSI POREIKIŲ MOKINIUS 3 – 4 KLASĖSE.....	6
1.1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių vystymosi ir mokymosi ypatumai	6
1.2. Pradinių klasių lietuvių kalbos bendrosios ugdymo programos turinys.....	10
1.3. Lietuvių kalbos programos taikymas, mokant rašyti vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinius 3 – 4 klasėse.....	13
1.4. Rašymo technikos ir teksto kūrimo didaktikos bruožai.....	18
2 skyrius. BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS 3 – 4 KLASIŲ VIDUTINIŲ SUP MOKSLEIVIŲ RAŠYMO GEBĖJIMŲ TYRIMAS.....	23
2.1. Tyrimo metodika	23
2.2. Tyrimo dalyviai	23
2.3. 3 – 4 klasių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių atliktų užduočių rezultatai ir jų aptarimas.....	24
2. 3. 1. Trečios klasės vidutinių SUP mokinių parašytų žodžių grafinė analizė	24
2. 3. 2. Ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių parašytų žodžių grafinė analizė.....	28
2. 3. 3. Trečios klasės vidutinių SUP mokinių rašybos klaidų analizė.....	33
2. 3. 4. Ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių rašybos klaidų analizė.....	36
2. 4. Mokytojų interviu, nustatant jų požiūrį į vidutinių SUP mokinių, ugdomų integruotoje klasėje, pasiekimų kokybę.....	40
Išvados	43
Literatūra	44
Summary	47
Priedai.....	48

Įvadas

Problema ir jos aktualumas. Vaikai auga ne tik šnekamosios kalbos, bet ir rašomosios kalbos informacijos aplinkoje. Šiandieniniame gyvenime rašymą ranka pamažu pradeda keisti spausdinimas kompiuteriu ar žinučių rašymas telefonu, todėl pedagogų pareiga – skatinti ir mokyti vaikus rašyti ranka.

Rašymo mokymas — tai mokymas kalbos garsus, žodžius ar net sakinius grafiškai žymėti tam tikrais ženklais (Jovaiša, 1993, p.196). Kalbos garsai žymimi ženklais, kurie vadinami raidėmis. Pats pirmasis dalykas, nuo ko mokiniai pradedami mokyti rašyti, tai raidžių elementai, raidės. Tačiau ne kiekvienas mokinyss gali išmokyti rašyti raides, žodžius, sakinius, reikšti savo mintis, nuomonę raštu, nuosekliai atpasakoti girdėtą tekstą, kurti rišlų rašytinį pasakojimą. Nutikusi atsitikimą vaikas gali kuo puikiau papasakoti žodžiu, o kai reikia parašyti – neišsina. Rašymas yra labai sudėtingas procesas. Nuo to, kokioje šeimoje vaikai augo, kokia fizinė ir psichinė vaikų sveikata, kiek tėvai skyrė laiko ir dėmesio vaikų ugdymui, koki kalbos kraitį jie atsinešė ateidami į mokyklą, priklauso rašymo įgūdžių formavimasis.

Mokiniai, mokydamiesi pradinėse klasėse, įgyja rašymo pagrindus. Rašymas turi tapti neatsiejama mokinio gyvenimo dalimi, kad mokiniai rašymo gebėjimus, įgytus pradinėse klasėse, galėtų pritaikyti savo tolesniame gyvenime, savo kasdieninėje veikloje. Pradinio ugdymo lietuvių kalbos bendroji programa (2009) nurodo, kad rašymas pradinėse klasėse – tai:

- rašymo technika,
- tekstų kūrimas, remiantis įgytomis elementariomis kalbos sandaros ir rašybos,

skyrybos žiniomis bei jų supratimu.

Atlikdami įvairias rašymo užduotis mokiniai įvaldo rašymo techniką, mokosi rašyti kūrybinius darbus. Yra vaikų, kurie atlikdami rašymo užduotis patiria sunkumų, nes jiems sunkiai sekasi skirti garsus ir raides, sunkiai sukaupia dėmesį, greitai nuvargsta, nesklandžiai reiškia mintis, nesuvokia abstrakčių dalykų, kitiems nepakankamai išlavėjusi motorika. Šie mokiniai bendrojo lavinimo mokyklose ugdomi pagal individualias, jų gebėjimams ir poreikiams pritaikytas modifikuotas ar adaptuotas programas. Specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) mokiniams rašymo įgūdžiai formuojasi ilgesnį laiko tarpą negu įprastinės raidos vaikams. Todėl būtų tikslinga ištirti vidutinių SUP mokinių daromas grafines, rašybos klaidas ir išsiaiškinti mokinių rašymo įgūdžius.

Tyrimo objektas – bendrojo lavinimo mokyklos 3 – 4 pradinių klasių specialiųjų ugdymosi poreikių moksleivių rašymo gebėjimai.

Hipotezė. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys 3 – 4 klasių mokiniai, integruotai besimokydami bendrojo lavinimo mokyklos klasėje, turi galimybę įgyti patenkinamus rašymo gebėjimus.

Tyrimo tikslas – ištirti bendrojo lavinimo mokyklos 3 – 4 klasių vidutinių SUP moksleivių rašymo įgūdžius.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą apie vidutinių SUP mokinių raidos ir ugdymosi ypatumus.
2. Išanalizuoti pradinių klasių lietuvių kalbos bendrąją ugdymo programą ir jos taikymo rekomendacijas SUP mokinių ugdymui.
3. Ištirti 3 – 4 klasių vidutinių SUP mokinių mokymosi rašyti pasiekimus.
4. Nustatyti mokytojų požiūrį į vidutinių SUP mokinių, integruotai ugdomų bendrojo lavinimo klasėje, rašymo pasiekimų kokybę.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės ir metodinės literatūros analizė.
2. Kontroliniai darbai ir jų analizė.
3. Lyginamoji analizė
4. Interviu.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo trijų Ukmergės rajono bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų ir vienos bendrojo lavinimo pagrindinės mokyklos 3 – 4 klasių vidutinių SUP mokiniai. Devyni 3 klasės ir aštuoni 4 klasės vidutinių SUP mokiniai. Tyrime iš viso dalyvavo septyniolika 3 – 4 klasių vidutinių SUP mokinių ir dešimt juos mokančių pradinių klasių mokytojų.

Bakalauro darbo struktūra. Bakalauro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, du skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (49 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja viena lentelė ir aštuoni paveikslai. Prieduose pateikiamos penkios lentelės, keturi paveikslai, kontrolinių darbų užduotys mokiniams. Darbo apimtis – 48 psl.

1 skyrius. LIETUVIŲ KALBOS BENDROJI UGDYMO PROGRAMA IR JOS TAIKYMO GALIMYBĖS, MOKANT RAŠYTI VIDUTINIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ MOKINIUS 3 – 4 KLASĖSE

1.1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių vystymosi ir mokymosi ypatumai

Mokytojai greitai pastebi mokinius, kurių fizinė, emocinė, intelektinė branda nėra pakankama, kadangi vaikai ateina į mokyklą iš skirtingos socialinės aplinkos, skirtingų šeimų, kuriose buvo skirtingai auklėjami ir mokomi. Šie vaikai nespėja dirbti kartu su visa klase, jiems reikia pagalbos atliekant įvairias rašymo užduotis, o mokymo programos yra visiems vienodos ir į priekį einama gana greitai. Todėl dalis vaikų gali pradėti atsilikti. Laužiko (1982) nuomone, kai kurie vaikai pradėję lankyti mokyklą būna ne tik silpni dalykiškai, bet ir psichiškai nesubrendę – nesugeba sukaupti dėmesio, kolektyviškai veikti, laikytis nurodymų ir drausmės. Mokytojas supratęs, kad mokiniui reikia pagalbos, kreipiasi į įstaigos specialiojo ugdymo komisiją, kuri gavusi tėvų sutikimą atlieka mokinio pradinį įvertinimą. Mokytojas turi nurodyti vaiko mokymosi gebėjimus, mokymosi problemas ir sunkumus, kokie mokymosi būdai ir kokia pagalba buvo taikyta mokiniui siekiant įveikti mokymosi sunkumus. Švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisija nustačiusi, kad mokiniui reikalinga speciali pedagoginė pagalba, kreipiasi į savivaldybės pedagoginę psichologinę tarnybą dėl nuodugnaus mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo.

Specialiojo ugdymo įstatyme (1998) specialieji ugdymosi poreikiai suskirstyti į 4 grupes: nedideli, vidutiniai, dideli ir labai dideli. Specialiųjų ugdymosi poreikių grupei vaikus priskiria švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisija, pedagoginė psichologinė tarnyba, Pedagoginis psichologinis centras remiantis nustatytais kriterijais ir Sutrikimų nustatymo ir ugdymo programų skyrimo atmintine (Valstybės žinios, 2002, Nr.84/3672). Vienas iš nurodytų kriterijų yra programos lygis. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams sudaromas modifikuotų ir adaptuotų programų derinys.

Vidutinių SUP mokiniai, nors ir mokosi pagal jų gebėjimus pritaikytas programas, tačiau patiria sunkumų rašydami. Tikslinga aptarti rašymo sunkumų pobūdį, sutrikimų požymius ir mokymosi ypatumus, pritaikant ugdymo turinį, mokymo metodus pagal kiekvieno vaiko poreikius.

Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose (2009, p.9) nurodoma, kad vidutinius specialiuosius ugdymosi poreikius dažniausiai lemia menkesni nei įprasta mokinio intelektualiniai gebėjimai (nežymus protinis atsilikimas, ribotas intelektas ar kompleksiniai sutrikimai). Elijošienė (1997, 2003) pažymi, kad protinis atsilikimas sudaro didžiausią intelekto sutrikimų grupę. Hallahan, Kauffman (2003) teigia, kad pagal dažniausiai taikomą protinio atsilikimo

apibrėžimą protiškai atsilikęs asmuo yra tas, kurio žemas intelekto funkcionavimo lygis ir silpni adaptacijos įgūdžiai. Wechslerio nuomone, neišmanoma intelekto sulyginti su bet kuriuo kitu sugebėjimu, nes intelektas, jo nuomone, yra atskirų tarpusavyje susijusių sugebėjimų visuma (Žukauskienė, 1996).

Protinis atsilikimas nustatomas atlikus išsamius kompleksinius vaiko vystymosi ypatybių tyrimus: medicininius, psichologinius, pedagoginius. Kaffemanas (2001) teigia, kad protinis atsilikimas tai stabilus, negrįžtamas visos pažintinės veiklos sutrikimas. Autorius nurodo, kad nukenčia ne tik pažinimo procesai, bet ir emocijos, valia, elgesys, fizinis vystymasis. Pasak Ambrukaičio (2005), protinis atsilikimas — tai ne tik žemas intelektinių funkcijų lygis, tai tuo pat metu ir riboti gebėjimai bendrauti, menki socialiniai įgūdžiai, prastesnės vaiko adaptacinės galimybės. Ališauskas (1996), Ambrukaitis (2006), Kaffemanas (2001), Elijošienė (1997, 2003), Daulenskienė (2003) pažymi, kad protiškai atsilikusių vaikų žymiai, tolygiai neišsivystęs mąstymas, sutrikę analizės, sintezės, lyginimo, klasifikavimo, abstrahavimo ir apibendrinimo operacijos. Ilgą laiką šių vaikų mąstymas išlieka vaizdinis — veiksminis ir labai apsunkina šių vaikų ugdymo procesą. Labai sunkiai vaikai apibendrina, formuluoja išvadas, todėl jiems labai nesiseka matematika, gramatika. Labai dažnai mokiniai pateikia atskirus faktus vietoj apibendrinimo arba, atmintinai išmokę ir pakartoję taisyklę, nesugeba jos sukonkretinti ir pritaikyti. Vaikų mąstymui būdingas didelis inertiškumas, lėtumas, siaurumas, paviršutiniškumas, nekritiškumas, nepilnavertiškumas, nenuoseklumas.

Kaffemanas (2001) pažymi, kad pagrindinis protinio atsilikimo simptomas yra loginio mąstymo neišsivystymas. Daulenskienė (2003) taip pat teigia, kad protiškai atsilikusių vaikų nesusiformuoja abstraktus, loginis mąstymas. Pasak Kaffemano (2005, p.53), mąstymas neatsiejamas nuo kitų psichinės veiklos (dėmesio, suvokimo, atminties, kalbos) komponentų, kurių funkcionavimo visuma ir kokybė lemia kognityvinės (intelektinės) veiklos sėkmingumą, gebėjimą pasinaudoti patirtimi, spręsti problemas, adaptyviai elgtis.

Elijošienė (1997, 2003) pažymi, kad protiškai atsilikę vaikai aplinką bei mokomąją medžiagą suvokia fragmentiškai, lėtai, nepakankamu diferencijuotumu. Mokiniai aktyviai reaguoja į tuos dirgiklius, kuriuos jie jau pažįsta, ir gali menkai arba visai nesureaguoti į labai svarbius, bet nepažįstamus. Todėl daugelį panašių daiktų vaikai suvokia kaip tapačius. Pasak autorės nežymaus protinio atsilikimo atveju vyrauja nevalingas dėmesys. Sukoncentruoti vaiko dėmesį tikslingai, kryptingai, planingai veiklai yra labai sunku, o jei ir pavyksta, tai labai trumpam. Mokiniui reikia daugiau laiko įsitraukti į veiklą, pereiti iš vienos veiklos rūšies į kitą. Dėmesys labai sumažėja mokiniui pavargus.

Elijošienė (1997, 2003) nurodo, kad protiškai atsilikusių vaikų yra sutrikę visi atminties procesai: įsiminimas, išlaikymas, atpažinimas ir atgaminimas. Vaikai geriau įsimena tą medžiagą, kuri juos domina, sužadina emocijas. Labai sunkiai vaikai įsimena abstrakčią, sudėtingesnę medžiagą, reikalaujančią loginės atminties. Daug medžiagos vaikų atmintyje neišsilaiko – ji užmirštama. Sunkiausia vaikams atgaminti įsimintą medžiagą, dažnai jie atgamina tik atsitiktinius, atskirus faktus ir tuomet informacija būna netiksli.

Vaikai pažįsta aplinkinį pasaulį bendraudami su žmonėmis. Elijošienė (1997, 2003) pažymi, kad protiškai atsilikusių vaikų poreikis bendrauti yra labai menkas. Dėl centrinės nervų sistemos pažeidimų labai sutrinka kalbos vystymasis. Vėlavimas gali siekti 3 – 4 metus. Taip pat vėluoja visi vaiko kalbos plėtros etapai. Pasireiškia įvairūs kalbos sutrikimai: netaisyklingas garsų, junginių tarimas, žodyno skurdumas, gramatinės kalbos sandaros klaidos, monologinės ir dialoginės kalbos neišsivystymas. Labai daug sunkumų mokiniai patiria mokydamiės skaityti ir rašyti. Pasak Ambrukaičio (2006), protiškai atsilikę vaikai ypač sunkiai atlieka kalbos analizę, neturi garsų tarimo, sakinių sudarymo įgūdžių, o rašant sunkumų gali patirti dėl motorikos ir regimojo analizatoriaus trūkumų.

Kaffemanas (1997, 2001) pažymi, kad sutrikusio intelekto vaikų sutrikęs regimasis, girdimasis, lytėjimo, skonio ir uoslės suvokimas. Šiems vaikams būdingas suvokimų raidos netolygumas, regimojo suvokimo siaurumas, lėtumas, nepakankamas diferencijuotumas. Mokant vaikus rašyti, atliekant rankų darbus išryškėja šių vaikų erdvės suvokimo sutrikimai. Sutrikusio intelekto vaikams ne laiku formuojasi foneminė klausa, dėl to vaikai blogai suvokia garsus ir rašydami daro daug klaidų, nes iš klausos negali suvokti garsų eilės žodyje. Pasak Garšvienės, Ivoškuvienės (1993), sutrikusio intelekto vaikai dėl nepakankamos foneminės klausos ir analizės rašydami painioja akustiškai panašias fonemas, gausiai praleidinėja, sukeičia vietomis raides, skiemenis. Nemažai klaidų daro dėl inertiškumo, negebėjimo organizuoti savo veiklos, menkos savikontrolės. Protiškai atsilikę vaikai yra labai nesavarankiški, linkę į įtarumą, negeba susikaupti sudėtingesnei veiklai, kritiškai įvertinti savo veiklos rezultatų. Jiems būdinga staigi nuotaikų kaita. Hallahan, Kauffman (2003) pažymi, kad taikant intensyvias ugdymo programas, lengvai protiškai atsilikęs žmogus gali pasikeisti, t.y. jų protinis atsilikimas gali būti pašalintas.

Pasak Ališausko (2002), nėra griežtų ribų tarp įvairių raidos sutrikimų: riboto intelekto, nežymaus protinio atsilikimo, specifinių mokymosi negalių, kalbos ir komunikacijos sutrikimų ir kt. Autorius teigia, kad įvairūs raidos sutrikimai kaip ribotas intelektas, nežymus protinis atsilikimas, kompleksiniai sutrikimai, specifiniai pažinimo sutrikimai ir kt. turi įvairių panašumų, šių sutrikimų charakteristikos yra gana universalios, nėra būdingos tik vienam sutrikimui t.y. nesudaro konkretaus sutrikimo specifinio turinio. Riboto intelekto turinį taip pat sudaro skirtingų sutrikimų požymiai.

Giedrienė, Monkevičienė (1995) teigia, kad riboto intelekto vaikų yra riboti ar žemos normos intelektualiniai gebėjimai, vėluojantis psichofizinis brendimas. Šių moksleivių vystymasis ir gebėjimų formavimasis tolygus, pastovus, tačiau vangus ir lėtas. Šie vaikai daro įprastas klaidas, tik daugiau būdingas jaunesnio amžiaus moksleiviams. Kalbos turinys paprastas, naivus, neatitinkas amžiaus. Gage, Berliner (1994) nurodo, kad galima šiek tiek pakeisti t.y. pagerinti vaikų intelektualinius gebėjimus ir mokymosi rezultatus, įtraukiant tėvus į tėvų švietimo programas ir įvairia pedagogine veikla mokykloje.

Įvairių sutrikimų deriniai kaip: regos ir intelekto sutrikimai, klausos ir intelekto sutrikimai, intelekto ir somatiniai sutrikimai, regos ir klausos sutrikimai ir kt. priskiriami kompleksiniams sutrikimams. Sutrikimų nustatymo ir ugdymo programų skyrimo atmintinėje (Valstybės žinios 2002, Nr.84/3672) nurodoma, kad kompleksiniai sutrikimai tai įvairūs kelių sutrikimų deriniai, išskyrus tuos atvejus, kai atskiri sutrikimai negali sudaryti komplekso, nes prieštarauja vienas kitam savo esme. Pvz.: silpnaregystė ir aklumas, neprisigirdėjimas ir kurtumas. Bendras intelekto lygis vaikų turinčių kompleksinius sutrikimus, gali būti normalus, ribotas arba nustatomas protinis atsilikimas.

Sutrikimų nustatymo ir ugdymo programų skyrimo atmintinėje nurodoma, kad esant kompleksiniam sutrikimui moksleiviai gali turėti įvairių antrinio pobūdžio specifinių kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų. Gevorgianienė (2003) pažymi, kad esant kompleksiniam sutrikimui, vidutiniai specialieji ugdymosi poreikiai dažniausiai nustatomi tada, kai vaikas turi intelekto sutrikimą (ribotą ar nežymų) ir žymesnio laipsnio sensorinių (regos, klausos), judesio ir padėties ar kitų sutrikimų. Tokių vaikų individuali raidos struktūra būna ypatingesnė nei pavienių sutrikimų ir reikalauja iš mokytojų daug kūrybiškumo, įvairių metodų, būdų, formų taikymo atsižvelgiant į sutrikimų specifiką.

Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus sunku išmokyti rašyti. Jiems nelengva atlikti visas su rašymu susijusias operacijas. Vaikai mokymosi rašyti sunkumų gali patirti dėl erdvės suvokimo sutrikimų, regos, klausos, motorikos, dėmesio, atminties, mąstymo, savireguliacijos nepakankamumo, dėl šnekamosios kalbos sutrikimų. Mokytojas, atsižvelgdamas į vaiko gebėjimus ir pasiekimus, sudaro individualią vaiko ugdymo programą, pagal kurią vaikas ugdomas bendrojo lavinimo mokykloje. Taikant įvairius mokymo metodus, parenkant reikiamas mokymo priemones, pritaikant ugdymo aplinką, skatinant vaikų savarankiškumą, padrašinant mokinius geru žodžiu, dirbant komandoje su specialistais ir tėvais galima pasiekti nors minimalių rezultatų ir šiek tiek sušvelninti sutrikimą.

1.2. Pradinių klasių lietuvių kalbos bendrosios ugdymo programos turinys

Bendrojo lavinimo mokyklose mokiniai ugdomi pagal Bendrąsias programas.

Bendrujų programų paskirtis — apibrėžti pradinio ir pagrindinio ugdymo turinį, siekiant ugdymo dermės, prieinamumo ir kokybės visoje šalies švietimo sistemoje. Ugdymo turinys Bendrosiose programose apibrėžiamas aprašant numatomus mokinių mokymosi pasiekimus, pateikiant rekomenduojamas ugdymo gaires, nurodant dalykų turinio apimtį ir aprašant mokinių pasiekimų lygių požymius (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos 2009, p.5).

Kaip nurodo pradinio ugdymo bendroji programa (2009, p.13), pradinio ugdymo paskirtis — sudaryti sąlygas vaikui įgyti dorinės ir socialinės brandos pradmenis, kultūros, taip pat ir etninės, pagrindus, elementarų raštingumą, padėti jam pasirengti mokytis pagal pagrindinio ugdymo programą.

Pradinio ugdymo tikslas — ugdyti aktyvų, kūrybingą, elementaraus raštingumo ir socialinių, pažintinių, informacinių, veiklos gebėjimų bei bendrųjų vertybių pamatus įgijusį vaiką, pasirengusį mokytis toliau pagal pagrindinio ugdymo programas (Pradinio ugdymo bendroji programa 2009, p.14).

Pradinį ugdymą sudaro šios sritys: dorinis ugdymas, kalbinis ugdymas, matematinis ugdymas, socialinis ir gamtamokslinis ugdymas, meninis ugdymas, kūno kultūra.

Viena iš pradinio ugdymo sričių yra kalbinis ugdymas: lietuvių kalba (gimtoji).

Kalbinio ugdymo paskirtis — padėti mokiniui įgyti elementaraus raštingumo pagrindus, išsiugdyti elementarius teksto kūrimo ir suvokimo gebėjimus, sukurti prielaidas įgyti ir plėtoti intelektines galias, emocinę, dorovinę, socialinę, kultūrinę patirtį (Pradinio ugdymo bendroji programa 2009, p.14).

Lietuvių kalba yra pagrindinė ugdymo, bendravimo priemonė, kuria keičiamasi informacija, pažintine, praktine bei emocine patirtimi (Pradinio ugdymo metodinės rekomendacijos, 2009, p.126). Pradinio ugdymo lietuvių kalbos bendroji programa (2009, p. 95) nurodo, kad lietuvių kalbos kaip gimtosios paskirtis ugdymo(si) procese yra ypatinga — ji ne tik dalykas, kurio mokoma(si), bet ir priemonė kitiems dalykams mokytis. Lietuvių kalbos, kaip mokomojo dalyko, tikslas — atsižvelgiant į mokinio kalbinę, kultūrinę ir socialinę patirtį, padėti jam įgyti komunikavimo ir kultūrinės kompetencijos pradmenis, kurie sudarytų sąlygas mokomajai ir asmeninei veiklai pradinio ugdymo pakopoje ir prielaidas tolesniam ugdymuisi dalykinėje sistemoje. Šiam tikslui pasiekti keliama šie su rašymu susiję uždaviniai.

Siekiama, kad mokiniai:

- ugdytųsi rašytinę kalbą: aiškaus, taisyklingo ir estetiško rašymo įgūdžius, mokytųsi reikšti mintis ir jausmus rašytine kalba;
- mokydami vartoti lietuvių kalbą, nuosekliai aiškinčius fonetinę ir gramatinę jos sandarą (Pradinio ugdymo lietuvių kalbos bendroji programa, 2009).

Atnaujintoje lietuvių kalbos bendrojoje programoje (2009) pradinį klasių ugdymosi turinys pateikiamas dviem koncentrais: 1 – 2 ir 3 – 4 klasės. Kiekvieno koncentro turinį sudaro atskiros, tačiau ugdymo procese integruojamos kalbinės veiklos sritys:

- klausymas ir kalbėjimas;
- skaitymas (skaitymo technika, teksto suvokimas) ir literatūros bei kultūros pažinimo pradmenys;
- rašymas (rašymo technika, teksto kūrimas).

Skaitymo ir rašymo technika būdinga tik pradinei mokyklai ir būtina visų kitų dalykų mokymosi procese bei mokinio sėkmingam ugdymuisi pagrindinėje mokykloje.

Pradinio ugdymo lietuvių kalbos bendrojoje programoje (2009) pateikiama 1 – 2 ir 3 – 4 klasės turinio apimtis kiekvienai kalbinės veiklos sričiai. 1 – 2 klasės rašymo srities (rašymo technikos ir teksto kūrimo) turinį sudaro: rašymo technika, garsinė analizė ir žodžių rašyba, vardų, pavadinimų rašyba, įsidėmėtinų rašybos žodžiai, elementarūs sakinio skyrybos atvejai, teksto kūrimas (žiūrėti 1 priedą).

3 – 4 klasėse lietuvių kalbos rašymo turinio apimtis praplečiama ir pagilinama. Antrojo koncentro rašymo turinį sudaro: rašymo technika, pasakojamojo teksto kūrimas, aprašomojo teksto kūrimas, kuriamų tekstų žodžių rašyba ir sakinių skyryba, įsidėmėtinų rašybos žodžiai, sakinių skyryba (žiūrėti 2 priedą).

Lyginant lietuvių kalbos rašymo turinį tiek 1 – 2, tiek 3 – 4 klasėse vaikai mokomi rašymo technikos. 3 – 4 klasėje mokiniai atlikdami įvairias rašymo užduotis turi rašyti tik tvarkingai ir įskaitomai, nebenurodoma, kad mokiniai rašytų taisyklingomis, standartinėmis raidėmis. Mokydami pradinėse klasėse mokiniai tobulina rašymo įgūdžius, greitina rašymo tempą.

3 – 4 klasės rašymo turinyje neišskirta garsinė analizė ir žodžių rašyba. Vadinasi, šiose klasėse mokiniai iš karto geba rašyti žodžius prieš tai neanalizuodami žodžio garsais.

1 – 2 ir 3 – 4 klasės rašymo turiniuose nurodoma, kad mokiniai mokomi kurti tekstą. 1–2 klasėje mokiniai mokomi rašyti pasakojimus pagal paveikslėlių seriją, kurti išgalvotus, matytus, patirtus pasakojimus, atpasakoti neilgą pasakojamojo tipo tekstą. O 3 – 4 klasėje mokiniai rašo daug ir įvairių kūrybinių darbų. Kuria įvairius pasakojimus, aprašymus, mokosi užrašyti savo mintis, jausmus, o parašę kūrybinį darbą mokosi jį tobulinti, taisyti. Pagal pateiktą programos turinį matyti,

kad 3 – 4 klasėse daugiau dėmesio skiriama mokinių kūrybinių darbų rašymui, o 1 – 2 klasėse rašymo technikai.

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2009, p.7) nurodoma, kad visų dalykų ugdymo turinys parenkamas taip, kad būtų susietas su mokinio, jo šeimos, bendruomenės gyvenimu, ugdytų mokinio gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti, spręsti problemas, dirbti grupėje ar komandoje, prisiimti lyderio vaidmenį, santykius su žmonėmis grįsti savitarpio supratimu, konstruktyviai spręsti konfliktus.

Pradinio ugdymo lietuvių kalbos bendrojoje programoje (2009), pateikiamas gebėjimų aprašas, kuris nurodo, ką dauguma mokinių turi gebėti baigdami pirmąjį pradinio ugdymo(si) koncentrą (1–2 klasės) ir ką turi gebėti baigdami antrąjį koncentrą (3–4 klasės) rašymo (rašymo technika, teksto kūrimas) srityje (žiūrėti 3 priedą, 1 lentelę).

Pateiktame gebėjimų apraše yra nurodoma, ką mokiniai turi mokėti baigdami pirmąjį ir antrąjį koncentrą. Baigdami 1–2 klasę mokiniai jau turi būti įvaldę rašymo techniką, o baigdami 3–4 klasę turi rašyti individualia rašysena. Baigdami 3–4 klasę mokiniai turi gebėti rašyti aprašymus, o baigdami 1–2 klasę turi mokėti tik įterpti aprašymo detalių į pasakojimą. Baigdami pirmąjį ir antrąjį koncentrus mokiniai turi gebėti taisyti kūrybinius darbus padedant mokytojams. Baigdami pirmąjį koncentrą mokiniai mokomi tik pakeisti ne vietoje pavartotą žodį, patikslinti sakinį, o baigdami antrąjį koncentrą mokiniai patys padedami mokytojų taiso rašinius, daro juos vaizdingesnius, nuoseklesnius, įdomesnius. Baigdami 1–2 ir 3–4 klases mokiniai padedami mokytojų turi gebėti įsivertinti ir numatyti, ką ir kaip tobulins. Kiekvieno mokinio žinias, įgūdžius, gebėjimus, daromą pažangą vertina klasės mokytojas.

Pradinio ugdymo bendrosios programos (2009, p.17) didaktinėse nuostatose pažymima, kad šiuolaikinėje mokykloje vertinimas pirmiausiai turėtų būti suprantamas kaip pagalba mokiniui. Vertinimas skirtas padėti mokiniui sėkmingai mokytis, tobulėti, bręsti. Vertinant kaupiama ir panaudojama informacija apie mokinio mokymosi patirtį, pasiekimus, daromą pažangą.

Mokinių pasiekimai, kaip nurodyta pradinio ugdymo lietuvių kalbos bendrojoje programoje (2009), vertinami pagal tris lygius: patenkinamą, pagrindinį ir aukštesnįjį. Mokinių pasiekimų lygiai aprašyti 1–2 ir 3–4 klasėms išskiriant tas pačias kalbines sritis: klausymą ir kalbėjimą, skaitymą ir rašymą. Vertinamos mokinių žinios ir supratimas, tačiau daugiausia dėmesio skiriama praktiniams gebėjimams, t.y. mokinio gebėjimui kalbėti, klausyti, skaityti ir rašyti. Labai svarbu mokytojui tiksliai vertinti kiekvieno mokinio daromą pažangą ir matyti atsiradusiais spragas. Vertinant mokinio pasiekimus atsižvelgiama ir į mokinio norą mokytis, individualias jo pastangas, o svarbiausia — į daromą pažangą.

Patenkinamas pasiekimų lygis nurodo mokinių žinių minimalų pasiekimo lygį, jei vaikai nepasiekia minimalaus pasiekimų lygio, būtina aiškintis, ar mokiniui nėra reikalinga speciali pedagoginė pagalba.

Pradinio ugdymo lietuvių kalbos bendrosios programos rašymo turinys 3 – 4 klasėms yra aukšto lygmens, todėl SUP mokiniai yra nepajėgūs mokytis pagal šią programą. Būtina lietuvių kalbos programos rašymo turinį pritaikyti SUP mokinių gebėjimams.

1.3. Lietuvių kalbos programos taikymas, mokant rašyti vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinius 3 – 4 klasėse

Mokant specialiųjų ugdymosi poreikių mokinius bendrojo lavinimo mokykloje gali būti keičiamas jų ugdymo turinys, nes nuo mokinių gebėjimų ir jų galimybių, poreikių priklausys tai, apie ką reikėtų kalbėti, ką ir kaip aiškinti, ką skaityti ir rašyti pamokoje, kokio sudėtingumo sakinius ir tekstus mokytojas pasiūlys mokiniui klausyti, ką nagrinėti ir aptarti. Ugdymo turinys turi būti individualizuojamas, kad atitiktų mokinio gebėjimus, savarankiškumo lygį. Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose (2009) nurodoma, koks orientacinis rašymo turinys, kuris susideda iš rašymo technikos ir tekstų kūrimo, gali būti skiriamas vidutinių SUP mokiniams.

Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose (2009) teigiama, kad vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų mąstymo ypatumai reikalauja aiškių sąsajų su socialine aplinka ir gyvenimo patirtimi. Pritaikant programas ir individualizuojant šių mokinių ugdymą išlaikomos tos pačios kalbinio ugdymo sritys, tačiau mokant šiuos vaikus, atliekama daugiau įvairių parengiamųjų pratimų, naujų kalbos reiškinių nagrinėjimo procese taikomas išsamesnis, nuoseklesnis mokytojo aiškinimas, gausesnės ir įvairesnės vaizdinės priemonės, nuolat palaikoma teigiama motyvacija, daugiau pratimų atliekama sekimo būdu, kol pereinama prie savarankiško, didesnių intelektinių pastangų reikalaujančio darbo. Suformuotų žinių taikymo ir įgūdžių susidarymo procese reikalinga nuolatinė mokytojo kontrolė, globa, apsauganti mokinį nuo inertiškumo, nuo atsitiktinių klaidų. Teigiamas mokinių pastangų ir atlikto darbo vertinimas, paskatinimas padeda juos sudominti.

1 – 2 bendrojo lavinimo mokyklos klasėse vidutinių SUP mokiniai mokomi rašyti raides, žodžius lyginant juos su pavyzdžiais, atskirai kreipiant mokinių dėmesį į raidžių aukštį, pasvirimą, elementų taisyklumą, linijų laikymąsi. Tačiau pagrindinis mokymo rašyti tikslas yra ne beprasmis raidžių ir žodžių rašymas, o rašytinė komunikacija. Vaikai turi išmokti rašyti taip, kad jų rašytą tekstą, jų mintis, nuomonę suprastų skaitantysis, t.y. tas žmogus, kuriam skirtas tas tekstas. Vaikai mokomi kurti prasmingus, su jų poreikiais susijusius trumpus tekstus, žinutes, laiškus. Jei

mokiniai negeba rašyti rašytinių raidžių ir jų jungti vienų su kitomis, galima juos mokyti rašyti spausdintinėmis raidėmis ar tekstą rinkti kompiuteriu, svarbiausia, kad tekstas būtų prasmingas ir suprantamas. Kaip teigiama pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose (2009), komunikacinis tikslas visada turėtų būti svarbesnis už rašymo techniką.

Mokydamiesi bendrojo lavinimo mokyklos 3 – 4 klasėse vidutinių SUP mokiniai turi būti nusiteikę rašyti aiškiai ir įskaitomai, dalintis informacija ir mintimis su kitais asmenimis, kurti rašytinį tekstą. Mokantis su bendrojo lavinimo mokyklos mokiniais vienoje klasėje labai svarbu yra sudaryti šiems vaikams geras ir tinkamas mokymosi sąlygas, gerą klasės mikroklimatą, taikyti įvairius ir veiksmingus mokymo metodus, kurie skatintų vaikų norą mokytis konkrečių dalykų, domėtis tuo, kuo jie nori, aktyviai dirbti su kitais klasės mokiniais.

3 – 4 klasėje vidutinių SUP vaikai atlikdami įvairias rašymo užduotis toliau formuoja grafinius įgūdžius. Tačiau daugelio vaikų rašysena neatitinka bent minimalių reikalavimų. Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose (2009) nurodoma, kad tai gali būti susiję ir su objektyviomis, ir su subjektyviomis priežastimis. Vaikams, turintiems fizinę negalę, judesių koordinacijos nepakankamumą būtina teikti korekcinę – terapinę pagalbą: skatinti motyvaciją rašyti, didinti pasitikėjimą savo jėgomis, lavinti judesių koordinaciją. Esant subjektyvioms priežastims reikia ieškoti optimalesnių mokymo rašyti būdų, daugiau dėmesio skirti individualiems mokinių ypatumams. Dažniausiai reikia ir taikyti korekcinę – terapinę pagalbą, ir atsižvelgti į mokinių individualius ypatumus, tačiau svarbiausia, kad mokiniai rašytų įskaitomai.

Įvairūs nurašymo pratimai, mokytojo padiktuotų ar pačių mokinių sugalvotų žodžių, sakinių rašymas, teksto sudarymas ir jo rašymas bei kitos įvairios rašymo užduotys yra svarbios formuojant grafinius, rašybos įgūdžius ir mokantis savo mintis reikšti raštu. Rašymo užduočių yra pateikta įvairiuose pratybų sąsiuvinuose, mokytojui tereikia parinkti prasmingas užduotis, kad vaikai sugebėtų jas atlikti, prieš tai gerai išaiškinus, ką mokinyi turi padaryti. Jei rašymo užduotis sudėtingesnė galima ją išskaidyti į atskiras mažesnes dalis. Svarbu, kad tos užduotys būtų pagal mokinio gebėjimus, pagal pamokos temą, poreikius, įdomesnės, vaizdingesnės, skatintų vaikų norą jas atlikti. Įvairias mokytojo pateiktas rašymo užduotis mokiniai atlieka sąsiuvinuose, dar įdomiau vaikams atlikti užduotis, kurios pateiktos ant kortelių su įvairias piešinėliais, ant spalvoto popieriaus, kurias atlikus galima įsiklijuoti į sąsiuvinį.

Vidutinių SUP mokiniams atliekant rašymo užduotis dažnai yra reikalinga mokytojo pagalba: įrašant į žodžius praleistas raides, atsakant į klausimus raštu, kuriant sakinį pagal paveikslėlį, kuriant tekstą pagal paveikslėlių seriją ar jungiant duotus sakinius į rišlų tekstą. Dažnai yra reikalingas pakartotinis užduoties aiškinimas, nurodymas, į ką reikėtų atkreipti dėmesį, pabrėžinimas, paskatinimas, pagyrimas už gerai atliktą užduotį, svarbu, kad mokytojo pagalba būtų

subtili ir nenustelbtų mokinio savarankiškumo. Kiekvieną mokinių atliktą užduotį mokytojas turi ištaisyti, nurodyti daromas klaidas, paaiškinti, kas atlikta negerai. Šie mokiniai sunkiai išvelgia savo rašymo klaidas, tačiau daug sykių kartodami įvairias rašymo užduotis, įpranta vertinti savo rašymą, pastebėti savo daromas klaidas.

Labai svarbu ugdyti šių vaikų savarankiškumą, kad jie patys galėtų parašyti trumpą, bet suprantamą tekstą, mokėtų parašyti savo vardą, pavardę, adresą, gebėtų parašyti laišką savo draugui ar artimiesiems nupasakojant savo įspūdžius ar nutikimus. Vaikai mokomi savarankiškai rašyti, skatinami bendrauti tarpusavyje ne tik sakytine, bet ir rašytine kalba.

Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose (2009) nurodoma, kad vidutinių SUP mokiniai 3 – 4 klasėse mokomi rašyti diktuojamus žodžius ir sakinius aiškiai, įskaitomai, reikiamo aukščio raidėmis, nesukeičiant raidžių vietomis ir neprirašant nereikalingų raidžių, mokomi rašyti žodžius, kurių rašyba skiriasi nuo tarimo, siekiama, kad vaikams pradėtų formuotis rašytojo bruožai. Vaikai mokomi skirti lietuvių kalbos balsius, priebalsius ir dvibalsius, suskirstyti neilgus žodžius skiemenimis. Pradedama skirti žodžius, kurie reiškia daiktą ir daikto požymį, veiksmą, mokosi sudaryti sakinius ir kelti klausimus sakinio žodžiams.

Formuojant mokinių grafinius ir rašybos įgūdžius, sėkmė priklauso nuo mokytojo gebėjimo organizuoti ugdymo procesą, teikiant vaikams pagalbą ir kontroliuojant savarankiško darbo eigą, nuo užduoties vertinimo, aptarimo, nuo mokymo priemonių ir įvairių darbo metodų. Mokymo sėkmė taip pat priklauso ir nuo paties mokinio pastangų, noro rašyti kuo geriau. Atliekant rašymo užduotis vaikai skatinami pasitikėti savo jėgomis. Pateikiamos tokios užduotys, kurios vaikams nebūtų nei per sunkios, nei per lengvos. Atlikęs tokią užduotį vaikas turėtų pajusti sėkmę, pasididžiavimą: „Aš tai galiu padaryti!“

3 – 4 klasių vidutinių SUP mokinių lietuvių kalbos mokymui naudojamos įvairios mokymo priemonės. Bendrojo lavinimo mokyklose naudojami specialiųjų poreikių vaikams pritaikyti Marcelionienės, Plentaitės (2007) „Šaltiniai“ S. 3 ir 4 klasių „Šaltinių“ S rinkinius sudaro keturios knygos. Tiek 3, tiek 4 klasių vadovėliuose beveik kiekviename puslapio gale yra pateikta įvairių rašymo užduočių, kurios apibrauktos ir išskirtos šviesiai rudame fone. Pritaikytų specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams vadovėlių viršeliai taip pat iliustruoti kaip ir Marcelionienės, Plentaitės (2005) „Šaltinių“, skirtų bendrojo lavinimo mokyklos mokiniams. „Šaltinio“ ir „Šaltinio“ S vadovėlių turinys beveik niekuo nesiskiria. SUP mokiniai ir bendrojo lavinimo mokyklos mokiniai mokosi tas pačias temas, tik specialiųjų poreikių vaikams pritaikytuose vadovėliuose daug trumpiau ir aiškiau viskas išdėstyta, sutrumpinti tekstai skaitymui, todėl likusi vieta išnaudota rašymo užduotims. Iliustracijos tokios pačios, kaip ir „Šaltinio“, tik kai kur jų yra daugiau arba jos šiek tiek papildytos. Rašymo užduotys turėtų būti atliekamos po skaityto teksto ir jo analizės, kadangi beveik

visos rašymo užduotys siejasi su skaitytu tekstu. Atlikdamas rašymo užduotį 3 ar 4 klasės SUP mokinys gali remtis ne tik perskaitytu tekstu, bet ir pateikta iliustracija. Mokinys atlikdamas konkrečią rašymo užduotį gali naudotis tuo, kas aprašyta, nupiešta vadovėlyje, ir tuo, kas aiškinama per pamoką visai klasei.

Mokydamiesi 3 klasėje vidutinių SUP mokiniai aiškinasi, iš ko sudarytas tekstas, mokosi išplėsti sakinius pateiktais žodžiais, suprasti ir rašyti pasakojimą, aprašymą, nustatyti žodžių reikšmines dalis, aiškinasi, kas yra daiktavardis, būdvardis, veiksmažodis.

4 klasėje mokosi rašyti rašinius iš asmeninės savo gyvenimo patirties. Supažindinami su sutartiniais teksto taisymo ženklais. Rašo laišką savo draugui ar draugei pagal pavyzdį. Mokosi surasti pagrindines ir antrininkes, vienaarūšes sakinio dalis. Kartoja ir plečia žinias apie daiktavardį, būdvardį, veiksmažodį. Susipažįsta su sinonimais ir antonimais.

Pritaikytuose SUP mokiniams 3 ir 4 klasių lietuvių kalbos vadovėliuose rašymo užduotys pateiktos paprasta ir aiškia kalba. Pasakojimai, aprašymai rašomi pagal vadovėliuose pateiktas iliustracijas, parašytus klausimus, prieš tai kolektyviai aptarus pasakojimo ar aprašymo eigą, detales, parašius klasės lentoje planą.

Mokytojas, mokydamas SUP mokinius bendroje klasėje, per lietuvių kalbos pamokas naudoja du vadovėlius: „Šaltinį“ ir „Šaltinį“ S. Dirbdamas su abiem vadovėliais mokytojas randa įvairaus sudėtingumo mokomosios medžiagos, turi daugiau galimybių skirti tokias rašymo užduotis, kurios geriausiai atitinka kiekvieno mokinio galimybes.

Specialusis pedagogas, mokytojas dirbdamas individualiai ar su visa klase lietuvių kalbos pamokoje be vadovėlių gali dar naudoti Ambrukaičio (2003) „Lietuvių kalbos didaktinės medžiagos“ 1 ir 2 knygą. Bendrojo lavinimo mokyklos 3 – 4 klasių mokiniams atliekant rašymo užduotis pratybose, specialiųjų poreikių mokiniams gali būti skirtos rašymo užduotys iš lietuvių kalbos didaktinės medžiagos rinkinių, kur tas pačias užduotis mokiniai gali atlikti ne tik raštu, bet ir žodžiu. Rinkiniuose yra pateikta įvairių rašymo užduočių, rišlių tekstų, įvairių paveikslėlių žodžiams ir sakiniams sugalvoti, žaidybinio pobūdžio pratimų, sakinių ir žodžių, kurie reiškia daiktus, daiktų požymius, veiksmus. Pateikiamos užduotys iš rinkinių skatina mokinių susidomėjimą, didina mokinių mokymosi motyvaciją, kadangi užduotys yra neilgos, vaizdingos ir įdomios, jas galima skirti konkrečiam vaikui pagal jo gebėjimus. Vaikai atlikdami įvairias rašymo užduotis didina savarankiškumą, mokosi taisyklingai rašyti, formuoja pradinius rašybos įgūdžius.

Mokant rašyti vidutinių SUP mokinius reikia naudoti ne tik daug ir įvairių mokymo priemonių, bet ir taikyti įvairius mokymo metodus, žaisti didaktinius žaidimus. Be pagrindinių, kiekvieną pamoką naudojamų metodų: stebėjimo, lyginimo, aiškinimo, demonstravimo, pokalbio, mokytojas gali naudoti ir netradicinius mokymo metodus, kurie skatina vaikus aktyviai veikti, pateikia daug

naujos informacijos ir didina mokinių savarankiškumą. Norint, kad vaikai išmoktų reikšti mintis, norus, jausmus raštu, reikia juos sudominti rašymu.

Rainienė (2002) nurodo, kad dirbdama pagal projekto „Gera pradžia“ metodiką mokinius stengiasi supažindinti su prasminga ir tinkama sakytine ir rašytine kalba. Pasak autorės, mokinius sudominti rašymu padeda ant klasės durų pakabintas didelis popieriaus lapas su rašikliu, kuriame yra parašyta pasakojimo pradžia, o kiekvienas mokinyš įeidamas į klasę užrašo po sakinį, plėtojantį pasakojimą. Klasėje galima turėti žaislą keliauninką, kuris keliauja su kuriuo nors mokiniu į namus, o paskui per pamoką yra skaitoma žaislo keliauninko istorija, kurioje aprašyta, ką žaislas keliauninkas veikė naujuose namuose. Mokant vaikus rašyti, labai praverčia sąrašų sudarymo metodas. Iš pradžių vaikams pasiūloma sudaryti „mėgstamiausių daiktų“ sąrašą. Sutvirtėjus mokinių rašymo įgūdžiams sukuriamos tokios situacijos, kad mokiniams reikėtų sudaryti teminį sąrašą, kaip: priemonės dailės pamokai; žaislo keliauninko mėgstamo patiekalo receptas ir t.t. Mokant rašyti rašinius, vietoj plano sudarymo vaikams pasiūloma naudoti įvairias struktūrines diagramas. Galima naudoti žvaigždės diagramą, kur šalia kiekvieno žvaigždės kampo užrašomi svarbiausi dalykai. Mokant rašymo dar galima naudoti pakopinę diagramą, kuri tinka nurodymams bei veiksmų sekai aprašyti. Pakopinėje diagramoje galima užrašyti sumuštinio gamybos procesą. Renkantis temą rašiniui, prisireikia „minčių lietaus“ – įvairių idėjų, kad vaikai patys sugalvotų apie ką rašyti. Mokant rašyti rašinį vaikai savo mintis, išpūdžius pirmiausiai rašo į juodraštį, tobulina, taiso, o paskui rašo į švarraštį. Vaikai savo rašinius gali perrašyti į įrištą knygelę, iliustruoti, žodžius iškarpyti iš laikraščių, žurnalų. Vaikai mokomi rašyti laiškus, dienoraščius, o vėliau skatinami savo darbus vertinti. Vieniems vaikams rašyti sekasi geriau, kitiems – prasčiau, tačiau visi jaučia, kad rašyti nėra lengva. Rašymas iš vaikų reikalauja nemažai pastangų, bet kiekvieno mokytojo pareiga – parodyti, kad rašymas gali būti labai smagus užsiėmimas. Mokytojas turi parodyti, kad rašymas yra ne vien tik nurašymo pratimai, rašiniai, bet ir knygelių leidimas, laiškai, sveikinimai draugams, šeimos nariams, reklamos rašymas, įvairūs kūrybiniai darbai. Atliekant įvairius kūrybinius darbus yra skatinamas vaikų kūrybiškumas.

Ugdant skirtingų poreikių ir skirtingų gebėjimų vaikus bendrojo lavinimo mokykloje per lietuvių kalbos pamokas darbą galima organizuoti poromis. Morkevičienė (2006) teigia, kad stipresnius mokinius skatina būti „mažaisiais mokytojais“, kurie padeda draugui arba patikrina jo atliktą darbą. „Mažasis mokytojas“ turėtų padėti ne vienam, o keliems vaikams, arba „mažųjų mokytojų“ vaidmenis turėtų atlikti 2–3 vaikai. Toks vaikų darbas klasėje galėtų būti laikomas siužetiniu – vaidmeniniu žaidimu, kurio metu stiprėja vaikų, dirbančių poroje, socialinė sąveika, bendravimas ir bendradarbiavimas, ne tokia ryški atrodo vieno jų negalia ar mokymosi sunkumai.

Įvairių mokymo metodų taikymą SUP mokiniams aprašė Dudzinskienė (2008). Autorė nurodė, kad nuoseklumu, nenutrūkstamumu turi pasižymėti įvairių dalykų pamokos, kad programos būtų ne tik gerai parengtos, bet ir akcentuotų kartojimą, praktiką ir grįžtamąjį ryšį. Toks metodas vadinamas „Tiesioginiu mokymu“. Vaikų mokymui taikomi aktyvieji mokymo ir mokymosi metodai: „Bendraamžių parama“, „Darbas grupėse ir mokinių pašnekesiai“, „Dėlionės tam tikra seka“ ir kt., kurie sudaro galimybę vieniems vaikams mokytis iš kitų, padėti vieni kitiems ir nuolat veikti, mokymąsi daro malonų ir teikia naudos. Įvairių mokymo metodų taikymas lietuvių kalbos pamokose padeda vaikams geriau suvokti mokomąją medžiagą, praktiškai pritaikyti įgytus rašymo gebėjimus, kurti aktyvią mokymosi aplinką, skatina bendravimą ir bendradarbiavimą, nuoširdžius mokinių santykius, paramą vienas kitam, pasitikėjimą savo jėgomis, sėkmės patyrimą.

Vidutinių SUP mokinių rašymo pažanga priklausys ne tik nuo pačių mokinių noro kuo geriau rašyti, bet ir nuo mokytojo gebėjimo organizuoti pamoką, mokyti vaikus suskirsčius į grupes, poras, diferencijuoti bei individualizuoti rašymo užduotis pagal vaikų gebėjimus, taikyti bendradarbiavimo metodus, ugdymo turinį pritaikyti prie mokinių supratimo lygio. Neužtenka vien tik modifikuoti ar adaptuoti ugdymo programą. Mokant SUP mokinius turime atsižvelgti į kiekvieną konkretų mokinį, jo charakterio savybes, vaiko galias ir patiriamus mokymosi rašyti sunkumus. Ugdant šiuos mokinius turime dirbti komandoje su specialiuoju pedagogu, logopedu, vaiko tėvais, visiems bendrai siekiant to paties tikslo. Rašymas yra labai sunki ir daug pastangų iš specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių reikalaujanti veikla.

Vaikai besimokydami pradinėse klasėse pratinami gyventi ir būti drauge su skirtingų gebėjimų bendraamžiais, mokomi dalintis savo individualumu ir skirtybėmis. Aplinka, kurioje mokiniai mokosi bendrojo lavinimo mokykloje tarp skirtingų gebėjimų mokinių, stiprina įsitikinimą, kad vaikai labiau panašūs nei skirtingi, nes visi yra vienos bendruomenės dalis. SUP mokiniai mokydami bendrojo lavinimo mokykloje ne tik įgyja naujų žinių ir gebėjimų, naujos patirties, bet ir socialinių įgūdžių, be kurių būtų neįmanomas tolesnis jų gyvenimas (Dudzinskienė, 2008). Autorė nurodo, kad vaikai yra visai kaip suaugusieji, nes nė vienas nežinome visko, bet kiekvienas ką nors mokame.

1.4. Rašymo technikos ir teksto kūrimo didaktikos bruožai

Rašymas susideda iš rašymo technikos ir teksto kūrimo. Iš pradžių vaikai mokomi rašyti raides tam tikro aukščio, truputį pasvirusias į dešinę pusę, laikantis sąsiuvinio linijų. Mokant rašyti raides, kiekvienas vaikas supažindinamas su jų rašytinėmis formomis — grafiniais ženklais. Vaikai mokomi taisyklingai rašyti tuos ženklus, tai yra atlieka tam tikrus judesius ranka.

Mokytojas mokydamas vaikus rašyti turi vadovautis raidžių rašymo standartais. Mokant rašyti raides pagrindinis dėmesys skiriamas raidės rašymo kryptčiai. Ši rašymo mokymo sistema pagrįsta rankos judesių kryptimis (Marcelionienė, 1997). Rašant raides ranka juda keliomis kryptimis. Vienos raidės rašomos tik viena kryptimi, kitos raidės rašomos dviejų ar trijų kryptčių deriniu. Atliekant keletą rankos judesių parašomi sudėtingi grafiniai ženklai tai yra rašytinės raidės.

Mokant vaikus rašyti raides Jakubauskienės (1990) pateikiami metodiniai reikalavimai grafinėms pratyboms yra labai panašūs į Ambrukaičio (2006) skiriamas naujų raidžių rašymo mokymo veiklos pakopas. Pirmiausia vaikai kartoja naują garsą ir spausdintinę raidę, stebi mokytojo rašomą elementą ar raidę lentoje ar plakatėlyje, lygina su anksčiau išmoktais grafiniais ženklais, „rašo“ ore, lanksto iš minkštos vielos, lipdo iš plastilino, raidę rašo klasės lentoje, sąsiuviniuose nuolat kontroliuojant mokinius, nurodant klaidas. Tačiau Jakubauskienės reikalavimuose grafinėms pratyboms daugiau dėmesio buvo skiriama raidžių elementų rašymui, o Ambrukaičio — atliekamiems rankos judesiams pagal raidės rašymo kryptį, nuolat mokytojui komentuojant raidės rašymo nuoseklumą.

Išmokius vaikus parašyti keletą raidžių jos jungiamos, ir nuo pat pradžių rašomi prasmingi žodžiai. Vaikai iš pradžių mokomi taisyklingai ištarti ir perskaityti žodį, o paskui tą žodį parašyti, taip ugdoma foneminė klausa, lavinama smulkioji motorika, stengiamasi atsižvelgti ir į individualias vaikų raidos ypatybes.

Mokant rašyti 1 – 2 klasėse mokiniams formuojasi fonetinės rašybos pagrindai: mokosi rašyti remiantis principu „taisyklingai tari – taisyklingai rašai“.

Kadžytė – Kuzavinienė (1997) nurodo, kad žodžius rašome taip, kaip juos girdime vadovaudamiesi fonetiniu rašybos pagrindu. Atrodytų, kad pats lengviausias būdas mokyti vaikus rašyti žodžius būtų vadovaujantis dėsniu „Rašyk taip, kaip girdi“, nes nereikia jokių taisyklių. Tačiau mokėjimas rašybos, grindžiamos fonetiniu pagrindu, priklauso nuo gebėjimo išgirsti ir suvokti garsus. Vaikai rašydami vadovaujami ir savo garsiniu artikuliaciniu suvokimu: rašo taip, kaip patys taria. Dėl to daug klaidų daro tie vaikai, kurie švepluoja. Ambrukaitis (2006) pažymi, kad mokiniams, kurių netaisyklinga tartis, prasti garsinės analizės įgūdžiai, sunkiausia be klaidų rašyti pačių sugalvotus žodžius, kadangi nei girdimas, nei matomas pavyzdys negali padėti ir tenka pasikliauti tik savo turimais rašymo įgūdžiais ir savo tarimu.

Kaip teigia Unčiurys (1988), garsų suvokimas ir jų artikuliacija yra glaudžiai susijusios vieno proceso dalys. Dėl šios sąveikos normaliai kalbantys vaikai sugeba išgirsti, įgyja stabilius garsų vaizdinius, tada kiekvienas garsas susiejamas su raide. Švepluojantis vaikas vieną ir tą patį žodį gali suvokti skirtingai, tą žodį gali užrašyti su disgrafinėmis klaidomis todėl, kad pats tą žodį taria netaisyklingai, neturi įgijęs garsinės analizės ir sintezės įgūdžių, neišlavėjusi foneminė klausa.

Antroje klasėje vaikai toliau tobulina ir įtvirtina įgytus ir susidaro naujus rašytinės kalbos įgūdžius. Šioje klasėje vaikai pereina prie mažesnio raidžių rašymo standarto. Išsiaiškinę raidžių dydžių skirtumus, vėl grupelėmis mokosi rašyti visas raides (Plentaitė, Marcelionienė, 2003).

Vaikai mokomi rašyti paprastus, nesudėtingus tekstus. Tekstą, kaip teigia Sirtautai (1995), sudaro virtinė sakinių, kurie vienas su kitu yra susiję. Sakiniai tarpusavyje gali būti susiję laiko, vietos ar priežasties santykiu. Įvykiai tekste dažniausiai seka vienas po kito. Tekstai gali būti visai trumpi arba labai ilgi ir jie turi turėti tikslą, temą ir pagrindinę mintį. Kuriant tekstą labai svarbios šios dalys: pradžia, dėstymas ir pabaiga. Šias teksto dalis galima suskirstyti į pastraipas, sakinius.

Mokydamiesi 3 – 4 klasėje vaikai toliau tobulina savo rašymo įgūdžius. Skatinamas vaikų noras kurti, vaikai mokomi rašyti rašinius. Kaip teigia Ambrukaitis (2000), mokykliniai rašiniai skirstomi pagal teksto formos ypatumus ir pagal žinių šaltinį. Pagal teksto formos ypatumus yra aprašomieji, pasakojamieji, samprotaujamieji arba mišraus tipo, o pagal žinių šaltinį rašiniai gali būti parašyti pagal paveikslėlius, stebėjimų pagrindą, fantazuojant ar nagrinėjant individualią mokinių gyvenimo patirtį. Pradinėse klasėse mokiniai nerašo samprotaujamųjų ir mišrių rašinių.

3 – 4 klasėje vaikai mokomi rašyti įvairius kūrybinius darbus: pasakojimus, pasakas, aprašymus, laiškus, žinutes, skelbimus ir kt., taikant svarbiausias sakinio skyrybos, žodžių rašybos taisykles. Prieš kiekvieno rašinėlio rašymą vyksta kalbinis bei rašytinis rengimas, sudaromas rašinėlio planas, užrašomi lentoje numatomi rašyti žodžiai, kaupiamas žodynas.

Bendrojoje pradinio ugdymo lietuvių kalbos programoje (2009) nurodoma, kad rašymas siejamas su skaitymu – juo daugiau mokinsys skaito, tuo turtingiau ir vaizdingesne kalba rašo. Rašymas ir skaitymas yra kalbėjimo procesas. Rašant žodžiais išreikštos mintys paverčiamos raidžių ženklais, o skaitant atvirkščiai – raštu užfiksuotos mintys paverčiamos garsine kalba (Gučas, 1981, p. 138). Rašymas ir skaitymas yra neatsiejami. Kaip teigia Randienė (2002), skaitydami išmokstame mokytis, o rašydami – galvoti. Mokiniai rašyti mokomi lygiagrečiai su skaitymu, nors rašymo įgūdžiai susiformuoja vėliau už skaitymo įgūdžius.

Mokiniai skaitydami įvairius tekstus susipažįsta su pasakojimu, aprašymu, jų sandara ir patys mokosi kurti šiuos tekstus. Mokiniai mokomi kurti pasakojimus iš savo asmeninės patirties, fantastinius pasakojimus, aprašymus bei mokomi rašyti atpasakojimus. Vaikai mokosi rašyti išgirstą ar perskaitytą atpasakojimą pagal klasėje sudarytą planą. Kaip nurodo Šustauskienė (1999), atpasakojant labai svarbu neiškreipiant perteikti svetimą tekstą, svarbiausias jo mintis. Atpasakodami mokiniai formuoja teksto klausymo, taisyklingo kalbėjimo ir rašymo įgūdžius, lavina atmintį, puoselėja vaizduotę, kūrybišką mąstymą, turtina žodyną, pratinasi analizuoti ir sisteminti, išskirti esmę. Dažniausiai mokomi rašyti atpasakojimai pagal turinio atkūrimo pobūdį, tai:

smulkusis atpasakojimas, glaustasis atpasakojimas, atrenkamasis atpasakojimas ir kūrybinis atpasakojimas.

Mokytojai mokinius skatina aptarti savo ir draugų kūrybą, kad galėtų tobulinti savo darbus. Vaikai pratinami darbus kurti juodraščiuose, o patobulinus, pakoregavus perrašyti į švarraščius. Mokiniai skatinami pasitikėti savo kūrybinėmis galiomis, įdomiai pasakoti, vaizdžiai ir tiksliai aprašyti, stengtis savo ir draugų kūrybiniuose darbuose rasti, kas gera. Taisydami mokinių kūrybiniuose darbuose padarytas rašybos ir skyrybos klaidas, mokytojai turi elgtis labai taktiškai, kad mokiniai neprarastų noro kurti.

Šiaurienė (1995) pažymi, kad sunkiausia išmokyti pradinukus sudaryti nuoseklų rišlų tekstą raštu. Pirmiausiai mokinius reikia mokyti kolektyviai pasakoti patirtus įspūdžius bei išgyvenimus. Rašant pasakojimus vaikai turi parašyti, kada ir kur prasidėjo įvykis, kas atsitiko, kaip viskas baigėsi.

Ambrukaitis (2000) pažymi, kad dažnai rašomi aprašomojo pobūdžio rašiniai. Aprašomi įvairūs gyvi ir negyvi daiktai: naminiai gyvuliai ir paukščiai, laukiniai gyvuliai ir paukščiai, aprašoma gamta, žmonių darbas ir poilsis. Rašant šiuos rašinius yra remiamasi ne tik individualia mokinio patirtimi, bet ir tikslingai atliktais stebėjimais. Todėl mokytojai gali organizuoti įvairias išvykas į gamtą, ekskursijas į įvairios paskirties objektus, siekdami, kad mokiniai aprašomus daiktus pažintų kuo visapusiškiau.

Įdomiai pasakojimą su aprašymu lygina Sirtautai (2005). Jie teigia, kad pasakojimą galima palyginti su kino juosta, nes veiksmas keičia veiksmą, viskas kinta, juda. Veiksme dalyvauja ne tik žmogus, bet ir gyvūnai, gamtos reiškiniai, antgamtinės jėgos. Aprašymas – tai lyg sustabdytas filmo kadras, kurį it dailininkas stebime, o paskui tapome paveikslą. Tai daikto vaizdavimas, tam tikra tvarka surašant išorinius ir vidinius požymius.

Rašydami įvairius tekstus vaikai mokosi taisyklingos žodžių rašybos ir skyrybos. Mokosi rašyti įsidėmėtinus rašybos žodžius. Išmoksta savo kuriamuose tekstuose vartoti ne tik tiesioginius, bet ir klausiamuosius, šaukiamuosius sakinius ir jų gale dėti reikiamus skyrybos ženklus. Skirsto žodžius reikšminėmis žodžio dalimis, mokosi sudaryti priešdėlinius, priesaginius žodžius ir juos tinkamai vartoti tekste. Susipažįsta su žodžių sinonimais, antonimais, perkeltinės reikšmės žodžiais (Pradinio ugdymo lietuvių kalbos bendroji programa, 2009). Mokiniai skatinami mokytis rašyti be klaidų, laikytis išmoktų rašybos ir skyrybos taisyklių, stengtis rašyti tvarkingai, įskaitomai. Mokytojai nuolatos tikrina mokinių rašymo gebėjimus, nurodo daromas klaidas, stengiasi sukurti mokymui malonią ir saugią aplinką, kad vaikai pajustų rašymo malonumą ir pasitikėjimą savo jėgomis.

Marcelionienė (2006) teigia, kad 3 – 4 klasėje dominuoja teksto rašymas, kuris integruoja ir taisyklingos rašybos bei skyrybos mokymą, ir rašymo įgūdžių įtvirtinimą, kiekvieno mokinio rašto

tobulinimą. 1 – 2 klasėje kalbos ugdymo turinyje daugiausia dėmesio skiriama mokinio raštui, o 3 – 4 klasėje rašymo mokymas integruojamas į daug sudėtingesnio gebėjimo ugdymą – gebėti užrašyti savo kuriamą tekstą.

Marcelionienė nurodo, kad mokytojai turėtų numatyti mokinių rašto įgūdžių sudarymo ir tobulinimo strategiją visiems ketveriems mokslo metams: I klasėje išmokyti rašyti visas lietuvių kalbos abėcėlės raides, jas jungti žodžiuose, ugdyti pirmuosius fonetinės rašybos, sakinio bei teksto rašymo gebėjimus; II klasėje tobulinti raidžių, rišlumo, žodžių rašybos, sakinio, teksto užrašymo įgūdžius; III – IV klasėje tobulinti rašymo techniką – pratinti rašyti rišliau, greičiau; formuojami ir formuojasi raštingo žmogaus bruožai – gebėjimas be klaidų užrašyti tekstą. Šiuo laikotarpiu pradeda formotis individuali kiekvieno mokinio rašysena, nes rašoma vienos linijos sąsiuvinyje, vadinasi, nenurodomas raidės aukštis, rašantysis pats pasirenka ir raidės plotį, pasvirimą, o dažnai ir jungimo būdą (Marcelionienė, 2006, p.9).

Gylienė, Jakubauskienė (1975) teigia, kad rašymo procesas yra sąmoningas procesas, kurį kontroliuoja smegenų veikla, o rašymas reikalauja nuolatinės sąmoningos vaiko veiklos.

Rašymas – sudėtinga psichofiziologinė veikla, reikalaujanti iš rašančiojo atlikti tikslius rankos judesius, gerai orientuotis erdvėje grafiniu požiūriu, kritiškai vertinti tai, kas parašyta, vykdyti įvairius higieninius reikalavimus ir kt., todėl mokydamiesi rašyti kai kurie vaikai patiria nemažai sunkumų, kurių priežastys įvairios (Ambrukaitis, 2003, p.112). Mokant SUP vaikus rašyti reikalinga atlikti daug rašymo pratimų, įvairių rašymo užduočių, kad vaikams susidarytų nors minimalūs rašymo įgūdžiai.

Pasak Butkienės, Kepalaitės (1996) įgūdis – žmogaus sąmoningo veiksmo automatizuoti komponentai, susiformavę sąmoningai mokantis to veiksmo. Susiformavus įgūdžiams, mąstymo operacijas mokinyss atlieka greitai ir intuityviai.

Pagal tai, kaip mokiniai taisyklingai, koku tempu rašo visas raides, jungia jas žodžiuose, moka ne tik nurašyti, bet ir be pavyzdžio parašyti žodžius, kurių visi garsai atitinka tam tikras raides, moka savarankiškai sudaryti ir parašyti sakinius, geba pritaikyti išmoktas rašybos taisykles kitokio pobūdžio užduotyse galima spręsti ar jau susiformavę rašymo įgūdžiai. Visiems vaikams rašymo įgūdžiai formuojasi skirtingai, ypač SUP vaikams. Vidutinių SUP vaikų mokymas rašyti raides, žodžius, sakinius, reikšti mintis rašytine kalba užsitęsia daug ilgiau negu įprastinės raidos vaikų ir šių vaikų rašymo įgūdžiai formuojasi sunkiau ir lėčiau.

2 skyrius. BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS 3 – 4 KLASIŲ VIDUTINIŲ SUP MOKSLEIVIŲ RAŠYMO GEBĖJIMŲ TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika

Norint išsiaiškinti bendrojo lavinimo mokyklos 3 – 4 klasių vidutinių SUP moksleivių rašymo gebėjimus, tyrimui parengtos keturios kontrolinės užduotys (žiūrėti 4 ir 5 priedus. Kontroliniai darbai 3, 4 klasei). Šių klasių mokiniams buvo pateiktos skirtingos užduotys: pirmą užduotį sudarė tekstas parašytas rašytinėmis raidėmis, antrą – tas pats tekstas parašytas spausdintinėmis raidėmis. Vaikai turėjo šiuos tekstus nurašyti rašytinėmis raidėmis. Atliekant trečią užduotį 3 klasės mokiniai iš pateikto žodžio ir paveikslėlių turėjo sudaryti ir parašyti sakinius, o 4 klasės mokiniams buvo pateikti siužetiniai paveikslėliai, po kuriais buvo nubrėžta tiek brūkšnelių iš kiek žodžių turėjo būti sudarytas ir parašytas sakiny. 3 – 4 klasių vidutinių SUP mokiniai rašė diktantus (žiūrėti 6 priedą. Diktantai 3, 4 klasėms). Užduotims naudota medžiaga iš Ambrukaičio (2003), Budrytės (2002), Šiaurienės (2002), Kaminskienės ir kt. (2006) knygų.

Buvo organizuotas pradinių klasių mokytojų interviu. Mokytojams buvo pateikti klausimai, leidžiantys nustatyti jų požiūrį į vidutinių SUP mokinių, ugdomų bendrojo lavinimo klasėje, rašymo pasiekimų kokybę.

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimą atlikau trijose Ukmergės rajono vidurinėse mokyklose ir vienoje Ukmergės rajono pagrindinėje mokykloje. Tyrime dalyvavo 9 trečios klasės ir 8 ketvirtos klasės mokiniai. Iš viso tyrime dalyvavo septyniolika 3 – 4 klasių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių. Šie mokiniai mokomi bendrojo lavinimo mokyklų klasėse pagal modifikuotas ir adaptuotas programas. Tyrime dalyvavusių vaikų vardai pakeisti.

Darbas su vidutinių SUP turinčiais mokiniams yra labai specifinis. Vaikai nuo savo bendraamžių skiriasi fizinės ir psichinės brandos tempu. Net ir paprasčiausias rašymo užduotis jiems nelengva atlikti, kadangi nepakankamai išlavėjęs loginis mąstymas, analizė, sintezė, lyginimas, ilgai neišlaiko sukaupto dėmesio, neišlavėjusi smulkioji motorika, trumpalaikė atmintis.

Bendrojo lavinimo mokyklų specialieji pedagogai suteikė informaciją apie tyrime dalyvaujančių mokinių sutrikimų išvadas, kurios nustatytos Pedagoginės psichologinės tarnybos specialistų. Kiekybiniai duomenys apie šiuos mokinius pateikti 1 lentelėje.

PPT vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių sutrikimų išvadų suvestinė

Mokykla	Klasė	Mokinių skaičius	Sutrikimai				Mokymosi programos		
			Sulėtėjusi psichinė raida	Nežymus protinis atsil.	Ribotas intelektas	Kompleksinė mokymosi negalė	Modifikuota	Adaptuota	Adaptuota su derinant su specialiają
1 vid. m–kla	3	3	–	–	–	3	1	2	–
	4	3	–	1	1	1	–	2	1
2 vid. m–kla	3	3	–	1	2	–	–	2	1
	4	1	–	–	1	–	–	1	–
3 vid. m–kla	3	2	1	–	–	1	–	2	–
	4	1	–	–	1	–	–	1	–
Pagr. m–kla	3	1	–	–	1	–	–	1	–
	4	3	–	1	2	–	–	2	1
Viso mokinių mokyklose	3	9	1	1	3	4	1	7	1
	4	8	–	2	5	1	–	6	2

Tyrimė dalyvavo dešimt 3 – 4 klasių mokytojų, dirbančių tirtose Ukmergės rajono bendrojo lavinimo mokyklose. Visi respondentai dirba su vidutinių SUP mokiniiais, todėl man svarbi jų nuomonė apie šių mokinių integruotą ugdymą bendrojo lavinimo klasėse ir rašymo pasiekimus.

2.3. 3 – 4 klasių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių atliktų užduočių rezultatai ir jų aptarimas

2.3.1. Trečios klasės vidutinių SUP mokinių parašytų žodžių grafinė analizė

3 – 4 klasių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai atliko 4 užduotis.

3 klasės vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių atliktos užduotys:

1-oji užduotis — nurašyti tekstą, parašytą rašytinėmis raidėmis. Iš viso 3 klasės tiriamieji turėjo parašyti 26 žodžių eilėraščių, kuris sudarytas iš 114 raidžių. Dviejų strofų eilėraštyje yra 6 žodžiai su priebalsių sandūra viename skiemenyje (sniego, knygoj, pats, stačiau, statysiu, palakstyt), 3 žodžiai su minkštumo ženklu (mačiau, stačiau, statysiu), 9 žodžiai su dvibalsiais ie, au, ai, ei (sniego, mačiau, stačiau, taip, kai, ateis, žiema, išleis, kiemą), 4 žodžiai su balsiais i, y (knygoj, tėvelis, statysiu, palakstyt), 5 žodžiai atsakantys į klausimą ką? į ką? (balta senį, jį, į kiemą).

2-oji užduotis — nurašyti tą patį tekstą, parašytą spausdintinėmis raidėmis.

3-oji užduotis — iš duotų paveikslėlių ir žodžio parašyto spausdintiniu šriftu sudaryti ir parašyti sakinį. Mokiniai turėjo iš duotų žodžių ir paveikslėlių pavadinimų sudaryti ir savarankiškai

parašyti keturis sakinius po tris žodžius. Vaikai iš viso turėjo parašyti dvylika žodžių. Šią užduotį mokiniai atliko per du kartus.

4-oji užduotis — diktantas. Mokiniai turėjo parašyti 5 sakinių diktantą iš 21 žodžio, kuris sudarytas iš 129 raidžių. Diktante yra 10 žodžių su balsiais i, y (spindi, lašelis, tvyrojo, tylą, raitėsi, ilgas, Virgutė, saldinis, nusivedė, avinėlių), 5 žodžiai su dvibalsiais ie, uo, ai (žiede, namuose, kieme, raitėsi, sliekas), 3 žodžiai su minkštumo ženklu (saldinius, obuolius, kalnelio), 1 žodis atsakantis į klausimą ką? (avinėlių), 3 žodžiai atsakantys į klausimą kur? (žiede, namuose, kieme), 1 žodis su priebalsių asimiliacija (mėgsta).

Visas užduotis vaikai atliko per dvi lietuvių kalbos pamokas. Pirmą ir antrą užduotį vaikai atliko skirtingomis pamokomis.

Atlikau 1 – 4 užduočių mokinių parašytų žodžių grafinę analizę šiais aspektais:

1. Bendras žodžių vaizdas: netvarkingas, nešvarus; tvarkingas, švarus.
2. Raidžių dydžiai: raidės per mažos (per žemos); raidės per aukštos (per didelės); normalaus dydžio raidės.
3. Raidžių jungimas: netaisyklingai jungtos raidės (ar visai nesujungtos); taisyklingai jungtos raidės.
4. Didžiųjų raidžių rašymo forma: labai netaisyklingos raidės; raidės šiek tiek nukrypusios nuo standarto; taisyklingos raidės.

Trečios klasės vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių 1 – 4 užduočių kiekybiniai duomenys pateikti 2 lentelėje (žiūrėti 7 priedą, 2 lentelę).

Pirmą užduotį visi devyni 3 klasės vidutinių SUP mokiniai atliko tvarkingai ir švariai, tik trys mokiniai keletą raidžių pertaisė, paryškino.

Rokas, Lukas, Pijus, Romas ir Goda nurašydami tekstą laikėsi eiliuoto teksto struktūros, o kiti keturi mokiniai nesilaikė ir jų tekstas parašytas neeiliuotai.

Nors visi devyni mokiniai daugiausia rašė normalaus aukščio raidėmis, tačiau daugiausia normalaus dydžio raidžių parašė Goda, Valdas, Vidas ir Pijus. Mokiniai rašydami daugiau linę mažinti nei didinti raides, nors Vidas ir Lukas sumažino tik keletą raidžių, o Goda nesumažino nei vienos raidės.

Visi mokiniai daugiausia raides jungė taisyklingai, bet Rokas, Matas ir Romas darė nemažai jungimo klaidų, kadangi rašydami raides žodyje rašė nejungdami jų su kitomis raidėmis. Rokas ir Lukas neteisingai jungė raidę v su e (tėvelis), Lukas neteisingai jungė n su y, t su y (knygoj, statysiu, palakstyt).

Goda, Lukas ir Vidas rašydami žodžius laikėsi sąsiuvinio linijų, o kiti mokiniai rašydami kai kuriuos žodžius rašė ne ant sąsiuvinio linijų.

Aštuoni mokiniai daugiausia parašė didžiųjų raidžių šiek tiek nukrypusių nuo standarto. Tai raidės, kurių vienas ar keli elementai neatitinka standarto. Vienintelė Goda daugiau parašė taisyklingų raidžių. Ji iš 8 didžiųjų raidžių 6 parašė taisyklingai.

Matas nurašydamas tekstą praleido vieną eilėraščio eilutę, o Valdas vieną eilutę praleido, o kitą pakartojo du kartus. Goda žodį *stačiau* pakeitė žodžiu *skaičiau*.

Analizuojant mokinių atliktą pirmą užduotį matyti, kad dauguma vaikų geba rašyti žodžius šiek tiek pasvirusius į dešinę pusę. Tačiau Pijaus vieno žodžio pirma raidė pakrypusi į kairę pusę, o kitos raidės parašytos tiesiai ar šiek tiek pakrypusios į dešinę pusę.

Atlikdami **antrą užduotį** Rokas, Lukas, Matas, Pijus, Vidas, Romas ir Goda laikėsi eiliuoto teksto struktūros, tačiau Ada ir Valdas rašė neeiliuotai.

Visi devyni mokiniai rašydami žodžius daugiausia parašė normalaus dydžio raidžių, nors daug vaikų rašydami truputį mažino raides.

Taisyklingiausiai rašydami tekstą raides jungė Lukas, Pijus, Vidas, Valdas ir Goda, kadangi jie padarė mažiausiai raidžių jungimo klaidų. Rokas ir Matas darė daug jungimo klaidų, kadangi nesujungė vienų raidžių su kitomis. Lukas padarė tik keletą klaidų jungdamas raides n su y, v su e, t su y (knygoj, tėvelis, statysiu, palakstyt).

Didžiausias raides dauguma mokinių rašė šiek tiek nukrypusias nuo standarto. Goda daugiausia parašė taisyklingų didžiųjų raidžių, o Vidas iš 8 didžiųjų raidžių 4 parašė taisyklingai, o kitas 4 šiek tiek nukrypusias nuo standarto.

Rokas, Lukas, Matas, Vidas, Goda rašydami žodžius laikėsi sąsiuvinio eilutės, o kiti keturi nesilaikė ir kai kuriuos žodžius ar žodžių skiemenis rašė virš eilutės ar kirsdami eilutę.

Lyginant vaikų atliktą pirmą ir antrą užduotį, kur vaikai turėjo nurašyti tą patį tekstą, tik vienas tekstas buvo parašytas rašytinėmis raidėmis, o kitas spausdintinėmis raidėmis, nematyti didelių skirtumų. Kaip vaikai įpratę rašyti, taip ir rašo, nors prieš akis ir mato tokį tekstą, kokį patys turi gauti. Tikėtina, kad rašant nuo rašytinėmis raidėmis parašyto teksto vaikams turėjo būti lengviau rašyti, nei rašant nuo spausdintinėmis raidėmis parašyto teksto. Rašydami nuo spausdintinėmis raidėmis parašyto teksto vaikai turėjo transformuoti raides į rašytines, o rašydami nuo rašytinėmis raidėmis parašyto teksto turėjo gauti tokį patį tekstą, kaip jiems buvo pateikta.

Trečią užduotį atliko tik aštuoni vaikai, Vidas šios užduoties neatliko. Dauguma vaikų šią užduotį atliko tvarkingai, švariai, tik Ada rašydama pribraukė, rašė ne ant sąsiuvinio eilutės.

Atlikdami šią užduotį daugiausia vaikai parašė taisyklingo dydžio raidžių, nors kaip ir atlikdami kitas užduotis vaikai rašydami daugiau mažino nei didino raides. Tik Ada daugiau parašė didesnių nei mažesnių raidžių, turbūt dėl to, kad keletą žodžių rašė ne ant sąsiuvinio eilutės.

Mažiausiai raidžių jungimo klaidų padarė Ada, Pijus, Valdas ir Goda, nors dauguma mokinių rašydami taisyklingai jungė raides. Matas daugiau parašė netaisyklingai jungtų raidžių, kadangi rašydamas nejungė vienos raidės su kita arba netaisyklingai rašė raides. Rokas ir Lukas darė klaidų jungdami raides v su e, v su a, v su i (veja, Vaiva, sąsiuvinį, vaikų).

Matas nepabaigė rašyti j ir p raidžių (veja, pieštuką).

Goda vienintelė parašė visas didžiąsias raides taisyklingai, o Matas ir Valdas taisyklingai parašė po 1 didžiąją raidę. Aštuoni mokiniai rašydami didžiąsias raides parašė daugiausia šiek tiek nukrypusių nuo standarto.

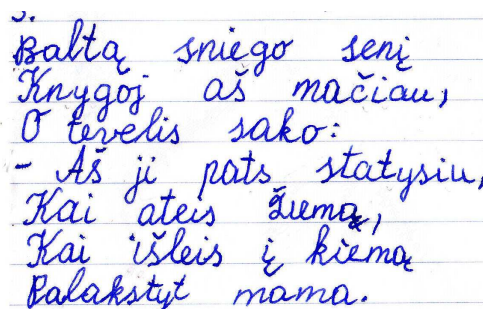
Ketvirtą užduotį, diktantą, dauguma mokinių parašė tvarkingai, tik Lukas ir Ada rašė taisydami raides, apvedžiodami, nubraukdami.

Daugiausia parašė normalaus dydžio raidžių, taisyklingai jungdami Ada, Pijus, Vidas, Valdas, Romas ir Goda. Lukas ir Vidas daugiau parašė šiek tiek per aukštų raidžių. Rokas ir Lukas darė klaidų jungdami raides v su e, v su i (nusivedė, avinėlių).

Dauguma mokinių didžiąsias raides parašė šiek tiek nukrypusias nuo standarto. Goda iš 5 didžiųjų raidžių 4 parašė taisyklingai, o Ada neparašė nei vienos didžiosios raidės.

Lyginant visas keturias mokinių užduotis grafiniu požiūriu jos atliktos labai panašiai. Dauguma mokinių visas užduotis atliko tvarkingai ir švariai. Daugiausia visos užduotys parašytos normalaus dydžio raidėmis taisyklingai jungiant, laikantis vienodo raidžių pasvirimo.

Geriausiai grafiniu požiūriu visas užduotis atliko Goda. Jos rašysena tiek mažųjų, tiek didžiųjų raidžių taisyklingiausia. Išlaikytas vienodas raidžių pasvirimas, vienodi tarpai tarp raidžių, laikytasi eiliuoto teksto struktūros ir sąsiuvinio linijų. Tačiau neišvengta klaidų, praleista viena eilėraščio eilutė, raidės kai kur žodyje nesujungtos.

1 pav. Godos atliktos antros užduoties pavyzdys

Daugiausia mokiniai rašė normalaus dydžio raidėmis, tai atspindi 1 paveikslas (žiūrėti 8 priedą, 1 paveikslą). Tačiau kai kurių mokinių parašytos raidės yra labai netaisyklingos, kampuotos, nepabaigtos rašyti. Grafiškai netaisyklingai parašyta raidė sudaro rašybos klaidą. Valdas raidę k sutapatina su h, o Ada kai kur raidę a sutapatinama su raide u.

1. Rakta migo sena
Lugoj ai mačien,
o tavelis sako: - Aš jį patį staidau.
Aš taip pas stetyjau, kai

2 pav. Ados atliktos pirmos užduoties pavyzdys

Nemažai jungimo klaidų rašant žodžius mokiniai darė todėl, kad neteisingai rašė kai kurių raidžių elementus ir tuomet gavosi neteisingas jungimas su kita raide arba atkėlus ranką kita raidė buvo rašoma nesujungtai.

Spindeli rados laidelis gelis žaidė.
Normose tvirtojo tūlo.
Kiamu me raifini ilgas miodas.

3 pav. Mato atliktos ketvirtos užduoties pavyzdys

Nors mokiniai ir darė raidžių jungimo klaidų, tačiau daugiausia jie rašė žodžius rišliai jungdami raides, kuo mažiau atkeldami ranką.

Lyginant trečios klasės vidutinių SUP mokinių visas atliktas užduotis matyti, kad grafinių esminių skirtumų nėra. Apibendrinant atliktas užduotis galima teigti, kad šie vaikai geba rašyti įskaitomai, tvarkingai, pakankamai aiškiai, nors ir nedidelei daliai šių mokinių reikalinga speciali, individuali pagalba aiškinant ir taisant jų daromas grafines klaidas.

2. 3. 2. Ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių parašytų žodžių grafinė analizė

4 klasės vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių atliktos užduotys:

1-oji užduotis — nurašyti tekstą, parašytą rašytinėmis raidėmis. Tekstą sudaro 39 žodžiai iš 177 raidžių. Tekste yra 5 žodžiai su priebalsių sandūra viename skiemenyje (sutarškė, šmurkšt, brūzgynus, krauna, tris), 15 žodžių su balsėmis u, ū, i, y (sutarškė, šmurkšt, brūzgynus, lizdas, lazdyne, gudruolės, du, tris, lizdus, zuja, kitą, nesuprasi, kuris, lizdas, tikrasis), 2 žodžiai su minkštumo ženklu (čia, kiaušinius), 6 žodžiai su dvibalsiais uo, au, ie, ai (gudruolės, krauna, kiaušinius, vieną, vieno, taip), žodžiai atsakantys į klausimus į ką? (į vieną, į kitą), žodis, kurį tariant girdimas dvibalsis eu, o rašoma iau (kiaušinis).

2-oji užduotis — nurašyti tą patį tekstą, parašytą spausdintinėmis raidėmis.

3-oji užduotis — sudaryti ir parašyti sakinį pagal pateiktą siužetinį paveikslėlį. Sakinį sudaryti ir parašyti iš tiek žodžių, kiek yra nubrėžta brūkšnelių po pateiktu paveikslėliu. Mokiniai turėjo sudaryti ir parašyti šešis sakinius.

4-oji užduotis — diktantas. Mokiniai turėjo parašyti šešių sakinių diktantą, kurį sudaro 28 žodžiai iš 152 raidžių. Diktante yra 11 žodžių su balsėmis u, ū, i, y (mus, atvyko, mokykloje, baigėsi, vilkų, vytis, atliko, liūnas, tinka, antims, krūmai), žodis su priebalsių sandūra viename skiemenyje ir su priebalsių asimiliacija (sprogsta), 8 žodžiai su dvibalsiais ie, ai, au (viešnia, baigėsi, gauja, saulė, labai, kiaulėms, medžiai, krūmai), 3 žodžiai atsakantys į klausimus ko? ką? (vilkų, kiškelių, darbą), 4 žodžiai su minkštumo ženklu (viešnia, liūnas, kiaulėms, medžiai), 2 žodžiai, kuriuos tariant girdimi dvibalsiai eu, ei, o rašomi iau, iai (kiaulėms, medžiai), žodis, kurį tariant girdima balsė e, o rašoma ia (viešnia).

4 klasės vidutinių SUP mokinių parašytų žodžių grafinę analizę atlikau tais pačiais aspektais kaip ir 3 klasės vidutinių SUP mokinių.

4 klasės vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių 1 – 4 užduočių kiekybiniai duomenys pateikti 3 lentelėje (žiūrėti 9 priedą, 3 lentelę).

Pirmą užduotį visi ketvirtos klasės vidutinių SUP mokiniai atliko daugiausia rašydami normalaus dydžio raidėmis, taisyklingai jungdami. Jonas ir Kazys nemažai parašė sumažintų raidžių. Tomas, Nedas, Alė, Marius, Laura ir Vladas geriausiai atliko šią užduotį grafiniu požiūriu, kadangi taisyklingiausiai parašė raides.

Alė rašydama žodžius darė raidžių jungimo klaidų, kadangi kai kurių raidžių nejungė su kitomis. Tomas neteisingai jungė raides v su i (vieną, vieno). Atlikdamas užduotį vieną teksto eilutę nurašė du kartus.

Dauguma mokinių rašydami tekstą laikėsi sąsiuvinio eilutės. Visi mokiniai rašydami žodžius rašė juos truputį pasvirusius į dešinę pusę.

Visi mokiniai daugiausia didžiąsias raides rašė šiek tiek nukrypusias nuo standarto, tačiau Jonas, Nedas, Alė, Kazys, Marius, Laura ir Vladas parašė po keletą taisyklingų didžiųjų raidžių. Kazys T raidę parašė labai netaisyklingai ir k raidę sutapatino su b.

Antrą užduotį grafiniu požiūriu mokiniai atliko labai panašiai kaip ir pirmą. Visi tekstą nurašė labai tvarkingai, tik Nedas truputį taisė keletą raidžių.

Dauguma mokinių žodžius rašė laikydamiesi sąsiuvinio eilutės, tačiau Nedas ir Laura keletą žodžių rašė neliečiant sąsiuvinio eilutės.

Nedas, Alė, Marius, Laura ir Vladas daugiausia rašė taisyklingomis, normalaus dydžio raidėmis. Jonas ir Kazys parašė nemažai sumažintų raidžių. Daugiausia visi rašė taisyklingai jungdami raides.

Grafiškai lyginant šias dvi mokinių atliktas užduotis didelių skirtumų nematyti. Daugiausia visi mokiniai rašė normalaus dydžio taisyklingomis raidėmis. Tačiau pasitaikė keli mokiniai, kurie kai kurias raides rašė šiek tiek nukrypusiais nuo standarto: Alė – r, n; Kazys k raidę sutapatino su b.

Jonas tiek atlikdamas pirmą, tiek atlikdamas antrą užduotį nedarė jokių raidžių jungimo klaidų, tačiau yra linkęs šiek tiek mažinti raides.

Lyginant šias atliktas mokinių užduotis galima teigti, kad mokiniams nėra skirtumo, kokių šriftu atspausdintas tekstas: ar rašytiniu, ar spausdintiniu, jie labai panašiai atliko abi užduotis. Mokiniai, kurie rašydami truputį mažino raides, mažino jas atlikdami abi užduotis, kurie truputį mažino ir didino, taip pat tas klaidas darė abiejose užduotyse. Mokiniai rašė taip, kaip yra įpratę rašyti, ir visai nekreipė dėmesio į tai, kad jie turėjo parašyti tokį tekstą, koks jiems buvo prieš akis.

Atliktos užduotys parodė, kad 4 klasės vidutinių SUP mokiniai, mokydamiesi bendrojo lavinimo mokyklose, geba rašyti gana taisyklingomis normalaus dydžio raidėmis, laikydamiesi sąsiuvinio eilutės, vienodo raidžių pasvirimo.

Trečią užduotį visi mokiniai atliko daugiausia rašydami normalaus dydžio raidėmis, taisyklingai jungdami.

Nors šią užduotį mokiniai atliko savarankiškai sugalvodami ir užrašydami sakinius, tačiau grafinių klaidų šioje užduotyje tikrai nepadaugėjo. Mokiniai, kurie rašydami pirmą ir antrą užduotį šiek tiek mažino raides, ir šioje užduotyje tas grafines klaidas padarė.

Rašydami didžiąsias raides vaikai daugiausia parašė šiek tiek nukrypusių nuo standarto, tačiau neparašė nei vienos labai netaisyklingos.

Rašydami **ketvirtą užduotį**, diktantą, Tomas, Nedas, Alė ir Laura rašydami kai kur nesilaikė sąsiuvinio eilutės. Tačiau visi mokiniai rašė žodžius truputį pasvirusius į dešinę pusę.

Dauguma vaikų daugiausia rašė normalaus dydžio raidėmis, tačiau Kazys pusę diktanto raidžių parašė per mažų, o Nedas parašė daugiau per didelių raidžių negu per mažų.

Dauguma mokinių didžiąsias raides rašė šiek tiek nukrypusias nuo standarto, nors šeši mokiniai parašė po kelias taisyklingas didžiąsias raides.

Visi mokiniai daugiausia taisyklingai jungė raides, tačiau Tomas darė klaidų jungdamas raides v su o, b su a, kadangi jos parašytos viena šalia kitos visiškai nesujungtos. Marius neteisingai jungė raidę a su v (savo), o kai kurių raidžių visai nejungė. Kazys darė klaidų jungdamas raides o su k, o su s, b su a, a (pamokos, darbą, labai).

Lyginant visas ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių atliktas užduotis grafiniu požiūriu matyti, kad visas užduotis mokiniai atliko labai tvarkingai ir švariai. Visos užduotys daugiausia buvo parašytos normalaus dydžio raidėmis, tai atsispindi 2 paveiksle (žiūrėti 10 priedą, 2 paveikslą).

Apibendrinant visas atliktas užduotis galima teigti, kad taisyklingiausiai grafiniu požiūriu rašė net keturi mokiniai: Jonas, Alė, Laura ir Vladas. Vaikų parašytos raidės labai panašios į standartines, išlaikytas vienodas raidžių pasvirimas, nėra parašytų labai netaisyklingų raidžių. Žinoma, jie taip pat neišvengė įvairių grafinių klaidų: raidžių mažinimo, didinimo, raidžių jungimo klaidų, sąsiuvinio eilutės laikymosi.

4 pav. Jono atliktos pirmos užduoties pavyzdys

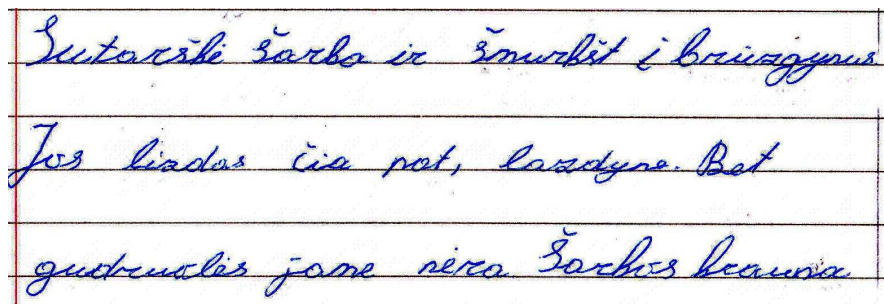
5 pav. Alės atliktos trečios užduoties pavyzdys

6 pav. Lauros atliktos ketvirtos užduoties pavyzdys

7 pav. Vlado atliktos pirmos užduoties pavyzdys

Visų ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių raštas šiek tiek pasviręs į dešinę pusę, rašant tarpai tarp raidžių išlaikyti gana vienodi, tik Nedo ir Lauros raštas šiek tiek išsiplėtęs ir tarpai tarp raidžių truputį didesni. Visi mokiniai yra linkę šiek tiek mažinti raides, tačiau Nedas kai kurias raides mažino, o kai kurias didino.

Kazys rašydamas visose užduotyse darė tą pačią grafinę klaidą. Jis raidę k sutapatino su raide b.

8 pav. Kazio atliktos antros užduoties pavyzdys

Apibendrinant visas atliktas užduotis galima teigti, kad visi ketvirtos klasės vidutinių SUP mokiniai geba rašyti taisyklingomis, šiek tiek nuo standarto nukrypusiomis raidėmis, rišlia, aiškia, įskaitoma rašysena. Tačiau Kaziui reikia individualios pagalbos mokant grafiškai taisyklingai parašyti raidę k.

Grafiškai išanalizavus trečios ir ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių atliktas užduotis matyti, kad visi mokiniai geba rašyti tvarkingai ir švariai, nors trečios klasės mokiniai daugiau taisė, apvedžiojo raides. Tiek trečios, tiek ketvirtos klasės mokiniai daugiausia geba rašyti normalaus dydžio raidėmis taisyklingai jungdami, nors ketvirtos klasės mokiniai mažiau darė raidžių jungimo klaidų.

Trečios ir ketvirtos klasės vidutinių SUP mokiniai rašydami kai kurias raides truputį mažino. Mokiniai daugiau parašė per mažų negu per didelių raidžių.

Rašydami didžiąsias raides dauguma mokinių daugiausia parašė šiek tiek nukrypusių nuo standarto raidžių, tik trečios klasės mokinė Goda parašė daugiau taisyklingų raidžių. Tačiau šeši trečios klasės mokiniai keletą didžiųjų raidžių parašė labai netaisyklingų.

Atliktos užduotys rodo, kad visi trečios ir ketvirtos klasės vidutinių SUP mokiniai geba rašyti žodžius, truputį pasvirusius į dešinę pusę, nors pasitaikė ir keletas raidžių, kurios buvo parašytos statmenai. Dauguma mokinių geba rašyti žodžius laikydamiesi sąsiuvinio eilutės, nors tiek trečios, tiek ketvirtos klasės mokiniai rašydami žodžius ne visada laikėsi sąsiuvinio eilutės.

Visų atliktų užduočių analizė parodė, kad grafiškai taisyklingiau rašė ketvirtos klasės vidutinių SUP mokiniai, kadangi trečios klasės mokinių darbuose daugiau grafiškai netaisyklingų, nepabaigtų, sutapatintų, kampuotų raidžių.

Lyginant visas keturias trečios ir ketvirtos klasės SUP mokinių atliktas užduotis matyti, kad visos keturios užduotys grafiškai labai panašios. Kiekvieno mokinio individualus raštas ir tam mokiniui būdingas tvarkingas, gražus, taisyklingas raidžių rašymas arba jam būdingos daromos grafinės klaidos, kurios atsispindi visose atliktose užduotyse. Kiekvienas mokinys yra individualus kaip ir jo raštas.

Išanalizavus trečios ir ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių atliktas užduotis galima teigti, kad šių mokinių susiformavę grafiniai rašymo įgūdžiai ir jie geba rašyti gana taisyklingomis raidėmis, kurios jungiamos į žodžius. Tik nedidelei daliai trečios klasės mokinių ir vienam ketvirtos klasės mokiniui yra reikalinga speciali, individuali pagalba aiškinant, nurodant ir taisant jų daromas grafines klaidas.

2. 3. 3. Trečios klasės vidutinių SUP mokinių rašybos klaidų analizė

Atlikau trečių, ketvirtų klasių vidutinių SUP mokinių parašytų 1 – 4 užduočių rašybos klaidų analizę šiais aspektais:

1. Raidžių praleidimai;
2. Nereikalingų raidžių prirašymai;
3. Vienų raidžių keitimas kitomis;
4. Nosinių balsių rašymo vienaskaitos galininke ir daugiskaitos kilmininke klaidos;
5. Kitos įvairios klaidos.

Trečios klasės vidutinių SUP mokinių atliktų užduočių rašybos klaidų kiekybiniai duomenys pateikti 4 lentelėje (žiūrėti 11 priedą, 4 lentelę).

Pirmoji užduotis daugumai trečios klasės vidutinių SUP mokinių, besimokančių bendrojo lavinimo mokyklose, didesnių sunkumų nesudarė. Mokiniai padarė po keletą klaidų, kurios nėra didelės: vienas raides keitė kitomis: i ir y (knigoj, statisiu) e ir è (tevelis), z ir ž (ziema), č ir š (stašiau), c ir č (maciau), s ir š (as). Nemažai vaikų rašydami padarė įvairių atsitiktinių klaidų: nebaigė rašyti dvibalsių ei ir ie, ant i neuždėjo taškelį (ateis, kiema), nebaigta rašyti j, minkštumo ženklas (knygoj, mačiau), nebaigti rašyti žodžiai Aš, išleis, pats (A, išlei, pat). Nurašydami tekstą trys mokiniai sutapatino grafiškai panašias raides. Ada ir Valdas kai kurias a raides sutapatino su u (mačiuu, puts, put, tuip, kui). Vienas iš šių mokinių vietoj B parašė R (Raltą). Valdas k sutapatino su h (saho, Palahstyt). Vienas mokinsys neparašė a žodyje, kuris atsako į klausimą ką? (į kiema), o kitas uždėjo nosinę ten, kur jos nereikia (žiema (kas?)). Nors užduotis buvo lengva, mokiniai turėjo nurašyti tekstą, kuris buvo parašytas rašytiniu šriftu, tačiau tik Pijus atliko užduotį be gramatinių rašybos klaidų. Atlikdami šią užduotį mažiausiai gramatinių klaidų padarė Rokas, Lukas, Matas, Vidas ir Goda. Visi mokiniai nurašydami tekstą neprirašė nei vienos nereikalingos raidės.

Antroji užduotis labai panaši į pirmąją, tik mokiniams reikėjo nurašyti tą patį tekstą parašytą spausdintiniu šriftu, todėl ir klaidos labai panašios. Mokiniai padarė rašybos klaidų rašydami galininko galūnę, neuždėjo nosinės (balta, ji), vienas raides keitė kitomis e ir è (tevelis), tas pats mokinsys viename žodyje padarė dvi keitimo klaidas i ir y, i ir j (knigoj), i ir y (statisiu, palakstit) y ir j (knygoj), o ir a (soko). Matas ir Valdas viename žodyje darė panašias klaidas: vienas mokinsys

vietoj dvibalsio ie rašė i, kitas e ir vietoj raidės k rašė h, todėl vietoj žodžio *kiemą* parašė *himą* ir *hemą*. Vienas mokinsys vietoj dvibalsio ai parašė a (tap). Mokiniai rašydami praleido keletą raidžių: g, a, o (snieo, stčiau, sak), o Goda praleido vieną eilėraščio eilutę. Atlikdami šią užduotį, skirtingai nei pirmoje užduotyje, mokiniai prirašė keletą nereikalingų a raidžių (maama, satatysiui), Romas įrašė nereikalingą žodį *su*. Padarė ir atsitiktinių klaidų: ant raidės j ir minkštumo ženklo neuždėjo taškelio (knygoj, mačiau, stačiau, statysiu), ant dvibalsio ie neuždėjo taško (*žiemą*). Sakinį pradėdavo rašyti mažąją raide. Romas raidę a, ą sutapatino su u, ų (žiemu, kiemu). Taisyklingiausiai šią užduotį atliko Lukas ir Pijus, kadangi padarė tik po vieną atsitiktinę rašybos klaidą.

Lyginant abi atliktas mokinių užduotis matyti, kad mokinių padarytos rašybos klaidos nedaug skiriasi. Antroje užduotyje mokiniai darė įvairesnių klaidų, tačiau keitimo klaidų šioje užduotyje sumažėjo. Atliktos abi trečios klasės vidutinių SUP mokinių užduotys parodė, kad visi mokiniai geba nurašyti tekstą pateiktą rašytiniu šriftu ir spausdintiniu šriftu darydami nedaug rašybos klaidų. Geriausiai šias dvi užduotis sekėsi atlikti Rokui, Lukui, Pijui, Vidui ir Godai, kadangi jie padarė tik po keletą rašybos klaidų. Mokiniai atlikdami užduotis darė nemažai atsitiktinių klaidų, kurios galėjo atsirasti dėl mokinių nesusikaupimo, išsiblaškymo.

Trečioji užduotis reikalavo sudaryti ir parašyti sakinius pagal duotus paveikslėlius ir žodį, parašytą spausdintiniu šriftu. Ši užduotis leido patikrinti, kaip mokiniai savarankiškai rašo žodžius — paveikslėlių pavadinimus, nurašo pateiktą žodį suderindami visų žodžių galūnes. Mokiniai turėjo parašyti keturis sakinius po tris žodžius. Vidas šios užduoties neatliko. Dauguma mokinių suprato užduotį ir parašė sakinius. Tačiau trys vaikai neįsiskaitė į duotus žodžius ir darė klaidų sudarydami sakinius. Vaikai turėjo sudaryti sakinius iš duotų paveikslėlių pavadinimų keldami klausimus kas?, ką?, ko? ir duoto žodžio: skaito, veja, nudrožė, pilnas (Mergaitė skaito knygą. Šuo veja katę. Berniukas nudrožė pieštuką. Pilnas autobusas vaikų.). Būdingiausios klaidos: visi mokiniai užbaigdami sakinius neprisiminė žodžių, kurie atsako į klausimus ką?, ko?, rašybos taisyklių ir žodžius *knygą, katę, pieštuką, vaikų* keitė *knyga, sąsiuvinį, kate, pieštuka, vaiku*. Darė raidžių keitimo klaidų: i ir y (kniga), è ir e (vėja, bėrniukas, mergaitė), a keitė į e (veje). Valdas k raidę sutapatino su h ir viename žodyje vietoj a parašė u (shuito, hniga, hate, peštuha, vaihu), Romas raidę a sutapatino su u (kutę). Dauguma vaikų darė įvairių praleidimo klaidų: praleistas minkštumo ženklas (šunukas, bernukas), vietoj žodžio *Brigita* parašė *brika*, vietoj žodžio *knygą* parašė *kiga*, vietoj žodžio *berniukas* parašė *bernus*. Pakeistas vieno žodžio linksnis – vietoj žodžio *autobusas* parašytas *autobuse*. Rašydami mokiniai darė dvibalsių rašymo klaidų: vietoj ie rašė e (peštuka), vietoj au rašė ou (outobusas). Pasitaikė ir atsitiktinių klaidų: ant j, dvibalsio ie neuždėtas taškas, nepabaigtos rašyti j, p raidės. Sakinį pradėdavo rašyti mažąją raide.

Lyginant šią užduotį su atliktomis matyti, kad mokiniams ši užduotis buvo daug sunkesnė negu dvi pirmosios, kur reikėjo tik nurašyti tekstą. Pijus sudarė ir parašė tik du nepilnus sakinius, o Ada parašė tik tris sakinius teisingai, darydama daug rašybos klaidų. Pirmiausia, ne visi mokiniai taisyklingai sudarė sakinius, antra, rašydami netaikė rašybos taisyklių ir darė įvairių rašybos klaidų. Geriausiai šią užduotį atliko Goda, kuri teisingai sudarė ir parašė sakinius darydama mažiausiai rašybos klaidų. Teisingai sudarė ir parašė sakinius Romas, Valdas, Lukas ir Matas, nors ir darydami daug rašybos klaidų. Matas ir Lukas sugalvojo vaikams vardus: vietoj *berniuko* rašė *Marius*, *Gintukas*, vietoj *mergaitės* rašė *Dovilė*, *Vaiva*. Šuniukui davė vardą *Meškis*.

Ketvirtoji užduotis – diktantas. Diktantą sudarė penki sakiniai su įvairaus sudėtingumo žodžiais. Dauguma vidutinių SUP mokinių rašydami diktantą nepraleido nei vieno žodžio, tik Vidas praleido keturis žodžius. Būdingiausios klaidos, padarytos rašant diktantą: minkštumo ženklo nerašymas (saldinus obuolus, kalnelo), netaikė rašybos taisyklės žodžiui, atsakančiam į klausimą ką? (avinėly, avinėli, avinieli), keitė i ir y (tvirojo, ylgas, saldynus, tila). Kai kurie vaikai keitė e ir è (gelės, geles nusivede, nusivėdė, raitesi, megsta). Dauguma mokinių žodžiuose prirašė nereikalingų raidžių (žiedie, iligas, avinieli, lalašelis, tvyruojo, ouobuolius), žodį *mėgsta* iškraipė taip: *miesta*, *mėgsa*, *megsta*, *mėgstas*, *meksta*. Lukas žodyje *nusivedė* padarė dvi klaidas u pakeitė i, ir e pakeitė į è (nisivėdė), o žodį *ilgas* parašė su nosine (ilgas). Mokiniai padarė nemažai dvibalsių rašymo klaidų: vienas mokinytis vietoj dvibalsio ie parašė ia (žiade, kiame, sliakas), kiti mokiniai vietoj ie rašė e, è, ei (žedė, žede, keme, slekas, slėkas, keime), vietoj dvibalsio uo rašė a (obalus, namase), vietoj ai – ui (ruitėsi). Valdas raidę k sutapatino su h, rašydamas praleido minkštumo ženklą ir dar darė kitokių rašybos klaidų (slehas, mehsta, halnelo). Keli mokiniai žodį *Virgutė* rašė taip: *Virvutė*, *Dirvutė*, *Virgut*, *virgute*. Ada sakinį „*Lapė nusivedė avinėlį už kalnelio.*“ iškraipė taip: „*lapė nusevedė avinelį už kalnelį*“ ir visus sakinius pradėjo rašyti mažosiomis raidėmis. Rašydami mokiniai darė ir atsitiktinių klaidų: nedėjo taškų ant i. Taisyklingiausiai diktantą parašė Romas, nes padarė mažiausiai rašybos klaidų. Nedaug rašybos klaidų diktante parašė Goda ir Lukas. Lukas rašydamas taisė keletą raidžių.

Lyginant trečią ir ketvirtą 3 klasės vidutinių SUP mokinių atliktas užduotis pagal tai, kiek vidutiniškai vienam žodžiui tenka rašybos klaidų, matyti, kad mokiniai geba rašyti tiek savarankiškai, tiek diktuojant, tačiau daro nemažai rašybos klaidų. Abiejose užduotyse vaikai darė galininko galūnės rašybos klaidų. Mokinių atliktose užduotyse vyrauja fonetinio pobūdžio klaidos: vienų raidžių keitimas kitomis, raidžių praleidimai. Dažnos yra y ir i diferencijavimo klaidos (daugiau vaikai klydo vietoj y rašydami i) e ir è keitimo klaidos (dažniausiai vietoj è rašė e) nerašė minkštumo ženklo. Atlikdami trečią užduotį vaikai neprirašė nei vienos nereikalingos raidės, o

rašydami diktantą dauguma vaikų prirašė nereikalingų raidžių. Geriausiai trečią ir ketvirtą užduotį atliko Goda ir Lukas, o Romas labai gerai parašė diktantą.

Aptariant visas keturias 3 klasės vidutinių SUP mokinių atliktas užduotis galima teigti, kad geriausiai mokiniams sekėsi atlikti nurašymo užduotis t.y. pirma ir antra užduotis. Šiose užduotyse mokiniai padarė mažiausiai rašybos klaidų, nors Romas diktante padarė mažiau klaidų negu atlikdamas pirmą ir antrą užduotį. Nemažai rašybos klaidų atsirado todėl, kad mokiniai rašydami vienas raides grafiškai sutapatino su kitomis: *k* raidę sutapatino su *h*, *a* su *u*. Rokas, Lukas, Pijus, Vidas ir Goda nurašydami tekstus padarė labai nedaug klaidų, tačiau atliekant užduotį savarankiškai ir rašant mokytojui diktuojant klaidų labai padaugėjo. Visų atliktų užduočių rašybos klaidų kiekis atsispindi 3 paveiksle (žiūrėti 12 priedą, 3 paveikslą). Mokiniai rašydami nesukaupia dėmesio, neturi susidarę garsinės analizės ir sintezės įgūdžių, todėl ir rašo su klaidomis. Nors padaryta nemažai rašybos klaidų, bet galima suprasti mokinių parašytą tekstą. Dauguma mokinių geba savarankiškai sudaryti sakinius pagal duotus paveikslėlius ir žodį, rašyti diktuojant mokytojui, nors padaryta daug rašybos klaidų. Geriausiai visas užduotis sekėsi atlikti Godai ir Lukui. Goda grafiškai taisyklingai atliko visas užduotis ir mažiausiai padarė rašybos klaidų.

2. 3. 4. Ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių rašybos klaidų analizė

Ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių atliktų užduočių rašybos klaidų kiekybiniai duomenys pateikti 5 lentelėje (žiūrėti 13 priedą, 5 lentelę).

Pirmą užduotį ketvirtos klasės vidutinių SUP mokiniams atlikti nebuvo sunku. Visi mokiniai nurašė tekstą darydami vienokių ar kitokių rašybos klaidų. Dauguma mokinių nepadarė raidžių praleidimo, nereikalingų raidžių prirašymo, nosinių balsių rašymo galininko linksnyje klaidų. Tačiau dauguma mokinių rašydami darė įvairių raidžių keitimo klaidų: keitė *i* ir *y* (lazdine), *s* ir *š* (smurkšt), *u* ir *ū* (bruzgynus), *e* ir *ė* (nera, sutarške, gudruoles), *a* ir *o* (šarkas), *ž* ir *z* (laždyne), *s* ir *z* (lisdas). Darė klaidų rašydami prielinksni *į* (*i kita, i brūzgynus*), rašydami galininko linksni *į* (*į viena, į kita*). Kazys rašydamas raidę *k* sutapatino su raide *b* (sutaršbė, šarba, šmurbšt, šarbos, biaušinius, buris, tibrasis), todėl padarė daug rašybos klaidų, žodį *zuja* iškraipė ir parašė taip: *zyia*, žodžio *nesuprasi* gale parašė *į* nosinę. Pakeista vieno žodžio reikšmė vietoj žodžio *taip* parašytas *tarp*. Du mokiniai nereikalingai prirašė po vieną raidę (lazdynae, sutrarškė). Pasitaikė ir kitokių klaidų: sakiniai pradėti rašyti mažąja raide, neteisingai perkeltas žodis. Šią užduotį geriausiai atliko Alė nepadariusi nei vienos rašybos klaidos.

Antrą užduotį mokiniai atliko labai panašiai, todėl kad užduotis buvo tokia pati, tik mokiniai turėjo nurašyti nuo spausdintinio šrifto pateikto teksto. Vidutinių SUP mokinių, besimokančių bendrojo lavinimo mokyklose, padarytos klaidos nėra didelės. Nei vienas mokinyš neprirašė

nereikalingų raidžių, tik du mokiniai praleido po vieną raidę, keletas mokinių neparašė nosinių balsių galininko linksnyje. Rašydami mokiniai kaip pirmoje taip ir antroje užduotyje darė raidžių keitimo klaidų: keitė u ir ū (bruzgynus), r ir z (lirdas), e ir i (keaušinius), e ir è (nera), n ir m (snurkšt), s ir š (sarka, smurkšt), s ir z (lisdas), a ir o (viena). Kazys darė vieną didelę grafinę klaidą, dėl kurios atsirado daug rašybos klaidų. Jis raidę k sutapatino su raide b (sutaršbė, šarba, šmurbšt, šarbos, brauna, biaušinius, bitą, buris, tikrasis). Nepabaigti rašyti žodžiai *šarkos*, *tikrasis* vietoj jų parašyti *šarka*, *tikras*. Mokiniai klaidų darė rašydami prielinksni į ir galininko linksni. Vienas mokinsys rašydamas praleido a raidę (lizds), kitas rašydamas žodį raides sukeitė vietomis (būrzgynus).

Lyginant pirmą ir antrą užduotį matyti, kad nėra visiems vaikams būdingų rašybos klaidų. Vaikai rašydami klydo nedaug, tačiau darė įvairių rašybos klaidų. Vienos galbūt atsirado todėl, kad mokiniai rašė nesusikaupe, neteisingai išmokę grafiškai rašyti kai kurias raides, kitos atsirado dėl atsitiktinumo – tai neuždėjo taško ar šarkelės, praleido ar ne vietoje parašė raidę, nepradėjo sakinio didžiąja raide, neteisingai perkėlė žodį. Geriausiai šias užduotis atliko Nedas ir Alė. Alė nurašydama nepadarė nei vienos klaidos, o Nedas – tik vieną klaidą. Atlikdami šias užduotis mokiniai turėjo tik įdėmiai sekti nurašomus tekstus, tačiau nurašant pasitaikė keletas klaidų. Aptariant mokinių atliktas užduotis matyti, kad mokiniai geba nurašyti rašytiniu ir spausdintiniu šriftu pateiktą tekstą darydami nedaug rašybos klaidų.

Trečią užduotį atlikdami mokiniai turėjo sugalvoti ir savarankiškai parašyti sakinį iš tiek žodžių kiek buvo pateikta brūkšnelių po siužetiniu piešiniu. Ši užduotis vidutinių SUP mokiniams sudarė sunkumą, kadangi vaikai turėjo suvokti piešinyje pavaizduotą situaciją, tą situaciją apibūdinti vienu sakiniu ir jį užrašyti sudarytą iš tiek žodžių, kiek buvo pateikta brūkšnelių po piešinėliu. Mokiniai klydo sudarydami ir užrašydami sakinius: vieni vaikai sudarė nepilnus sakinius iš dviejų, trijų žodžių, nors sakinsys turėjo būti parašytas iš penkių žodžių, kitas mokinsys pagal vieną siužetinį piešinėlį prirašė po kelis sakinius, dar kiti neįsisižūrėję į piešinėlius pakeitė sakinių turinį. Pagal piešinėlių ir parašytų sakinių atitikimą turinio atžvilgiu daugiausia mokinių parašyti sakiniai atitiko paveikslėlių turinį. Tik vienas kitas mokinsys vietoj vyro rašė *žmogus*, *dėdė*; vietoj *mergaitė* – *mama*, vietoj *berniukas* ir *mergaitė* – *vaikai*, vietoj *valo batus* – *taiso*, *šveičia batus*, vietoj *berniukas* – *vaikai*, vietoj *vilkas* – *lapė*, vietoj *lesina* – *maitina*. Laura vietoj sakinio „Vyras valo batus.“ parašė „*Mergaitė mezga kojines*.“ Kazys vietoj vieno sakinio parašė vos ne rašinėlį, o pagal du paskutinius siužetinius paveikslėlius neparašė sakinių. Marius rašydamas veiksmažodžius keitė jų laikus: vietoj *plauna indus* rašė *plovė indus*, vietoj *eina* – *ėjo*, Vladas vietoj *eina į mokyklą* rašė *eina iš mokyklos*. Gramatiniu požiūriu sakiniai sudaryti gana taisyklingai, tik dviejų mokinių sakiniai nepilni (iš dviejų žodžių), vienas mokinsys šios užduoties neatliko iki galo, nes neparašė

dviejų sakinių. Daug sunkumų mokiniams sukėlė rašyba, todėl mokinių padarytos klaidos yra įvairios. Rašydami žodžių junginį *lesina paukščius (paukštelius)*, darė tokias klaidas: *lesina paukcius, lesana pokckui, lsina počus, lesina pauščus, lesina paušutes, lesina paukčius, lesino paukčiukus* keitė į *maitina paukštelius*. Rašydami žodžių junginį *eina į mokyklą*, klydo taip: *iena į mokikla, énan į mokyla, enina į mokila, aina į mokiklą, aina į mobibla, éjo i mokil, eina i mokykla* keitė į *eina is mokiklos*. Rašydami žodžius *berniukas, mergaitė* iškreipė taip: *benukas, mergatė, bernukas, mergartė, burtukas, marigatė, brenukas*. Visi mokiniai darė klaidą rašydami žodį *medį* be nosinės balsės žodžio gale. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, jog visi mokiniai netaikė rašybos taisyklės ir darė klaidų rašydami galininko linksnį. Analizuojant atliktą užduotį matyti, kad vyrauja fonetinio pobūdžio klaidos: vienu raidžių keitimas kitomis, raidžių praleidimai. Šią užduotį geriausiai atliko Jonas, kadangi jo siužetiniai piešinėliai ir parašyti sakiniai atitinka turinį, sakiniuose padaryta nedaug rašybos klaidų. Alės ir Lauros parašytuose sakiniuose padaryta nedaug rašybos klaidų, tačiau mergaitės neišžiūrėjo į piešinėliuose pavaizduotas situacijas ir neatkreipė dėmesio į nubrėžtų brūkšnelių skaičių, pagal kuriuos reikėjo sudaryti sakinius, todėl piešinėliai ir parašyti sakiniai ne visiškai atitinka turinį.

Ketvirtą užduotį — diktantą — dauguma vidutinių SUP mokinių, besimokančių bendrojo lavinimo mokyklose, parašė nepraleisdami nei vieno diktuojamo žodžio. Diktantą sudarė dvidešimt aštuoni įvairios garsinės sandaros žodžiai. Būdingiausios mokinių padarytos klaidos: sunkios garsinės – raidinės sandaros žodžio *kiaulėms* keitimas (*keaulės, koulėms, keulems, kolės, baulems, keles, keulėms, kiaulems*), žodžio *sprogsta* iškreipymas (*sprogtsa, sogta, sproksta, spgta, sprobsta, sopo*), žodis *viešnia* parašytas taip: *vešne, vešnie, vešea, viešne, viešnė*, netaikė rašybos taisyklių žodžiams, atsakantiems į klausimus *ko?, ką?* (*vilkū, kyškeli, kiškely, vilku, kiškeli, darba, kšely, drba, vilbu, bišbelį, viliku*). Mokiniai rašydami diktantą darė daug raidžių keitimo klaidų: *i* ir *y* (*atviko, vitis, mokikloja, mokikole, mokikloje*), *į* ir *y* (*vītis*), *e* ir *ė* (*bigesi, baigesi, eme, emėm, emė, saule*), *u* ir *ū* (*liunas, lunas, krumai, kruma*), *a* ir *o* (*pomokas*). Tomas ir Nedas padarė daug raidžių praleidimo klaidų, todėl kai kurių žodžių iškreipyta garsinė raidinė sandara. Kaziui būdinga grafinė klaida, raidę *k* sutapatinant su raide *b*, sudarė nemažai rašybos klaidų. Mokiniai atlikdami užduotį darė dvibalsių rašymo ir raidžių praleidimo klaidų: vietoj dvibalsio *ie* rašė *e* (*vešne*), vietoj *au* – *u*, *o*, *ou* ar visai praleido dvibalsį (*guja, goje, gouja, slė*), vietoj minkštumo ženklo ir *ai* – *ei* (*medžei*), vietoj *ai* – *ei*, *a*, *i* (*beigesi, kruma, bigesi, labi, meži, meži, krmi, rumi*). Diktante vaikai padarė ir įvairių kitokių klaidų: sakinius pradėjo rašyti mažosiomis raidėmis, darė žodžių perkėlimo klaidų, prirašė nereikalingų raidžių. Tačiau daugiausia rašybos klaidų buvo fonetinio pobūdžio tai: raidžių praleidimai žodžiuose, vienu raidžių keitimas kitomis. Visi mokiniai darė galininko galūnės rašybos

klaidą. Mažiausiai rašybos klaidų šioje užduotyje padarė Laura, truputį daugiau Jonas, Alė ir Vladas, o daugiausia rašydami klydo Tomas, Nedas ir Marius.

Lyginant 4 klasės vidutinių SUP mokinių, integruotai besimokančių bendrojo lavinimo mokykloje, atliktas trečią ir ketvirtą užduotis matyti, kad mokiniai daugiausiai darė fonetinio pobūdžio klaidų ir nemokėjo pritaikyti galininko rašybos taisyklės. Tikėtina, kad mokiniams sunkiau sekėsi atlikti trečią užduotį, kadangi mokiniai turėjo savarankiškai sugalvoti ir taisyklingai užrašyti sakinius. Atlikdami šią užduotį mokiniai galėjo remtis tik savo turimais įgūdžiais, o rašydami diktantą galėjo remtis savo turimais įgūdžiais ir įsiklausyti į mokytojo aiškų ir taisyklingą tarimą. Apibendrinant abi atliktas užduotis galima teigti, kad dauguma vaikų geba savarankiškai sudaryti ir užrašyti nesudėtingus trijų žodžių sakinius, geba rašyti diktuoju mokytojui nesudėtingos garsinės sandaros žodžius, nors ir daro įvairių rašybos klaidų.

Analizuojant visas atliktas ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių užduotis matyti, kad geriausiai mokiniai atliko pirmą ir antrą užduotį, kur jiems reikėjo tik nurašyti pateiktus tekstus. Sunkiau sekėsi atlikti trečią ir ketvirtą užduotis, kadangi jos pareikalavo didesnio vaikų susikaupimo ir turimų žinių pritaikymo. Atlikdami trečią užduotį kai kurie vaikai klydo todėl, kad neteisingai suvokė piešinėlio situaciją, kiti nesuskaičiavo, iš kelių žodžių turėjo būti parašytas sakiny, ir visi rašydami darė įvairių rašybos klaidų. Rašydami diktantą vaikai turėjo įdėmiai klausyti mokytojo diktavimo, išgirstus žodžius perkoduoti į grafinį vaizdą ir dar nepamiršti įvairių skyrybos ir rašybos taisyklių. Todėl trečioje ir ketvirtyje užduotyse yra daugiau rašybos klaidų. Iš atliktų užduočių matyti, kad vieni mokiniai jau neblogai rašo, geba sudaryti ir savarankiškai užrašyti sakinius, kiti daro labai daug rašybos klaidų ir jiems yra reikalinga papildoma suaugusiojo pagalba formuojant rašymo įgūdžius. Visų atliktų užduočių rašybos klaidų kiekis atsispinti 4 paveiksle (žiūrėti 14 priedą, 4 paveikslą). Visi mokiniai turi susidarę pradinius rašymo įgūdžius, geba nurašyti nuo rašytiniu ir spausdintiniu šriftu pateikto teksto. Dauguma mokinių savarankiškai sudarė ir užrašė nesudėtingus sakinius, parašė diktantą darydami įvairių rašybos klaidų. Geriausiai visas užduotis atliko Jonas ir Vladas, kadangi taisyklingiausiai sudarė ir užrašė sakinius, diktante nepraleido nei vieno žodžio, nors ir padarė rašybos klaidų. Nedaug rašybos klaidų darė Alė ir Laura, tačiau trečioje užduotyje jos neteisingai sudarė kai kuriuos sakinius.

Lyginant trečios ir ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių visų atliktų užduočių rašybos kokybę matyti, kad geriausiai visiems mokiniams sekėsi atlikti pirmas dvi užduotis. Atlikdami šias užduotis mokiniai turėjo tik nurašyti pateiktus tekstus, todėl padarytas rašybos klaidas galima pavadinti atsitiktinėmis, jos atsirado dėl skirtingo mokinių nurašinėjimo būdo. Vieni nurašinėjo žiūrėdami į kiekvieną raidę, kiti skiemenimis, o dar kiti — žodžiais. Kiekvienoje klasėje atsirado po vieną vaiką, kurie nurašydami nepadarė nė vienos klaidos. Keletas trečios klasės mokinių ir vienas

ketvirtos klasės mokinys darė rašybos klaidų visose užduotyse, kurios atsirado dėl grafinės klaidos, vieną raidę sutapatinant su kita. Galima daryti prielaidą, kad šiems vaikams reikalinga papildoma pagalba aiškinant ir taisyklingai grafiškai mokant rašyti tas raides, išmokus taisyklingai parašyti raides išnyktų ir rašybos klaidos, susijusios su tomis raidėmis. Savarankiškai atlikti trečią užduotį tiek trečios, tiek ketvirtos klasės mokiniams sekėsi sunkiau, tačiau dauguma mokinių teisingai sudarė ir užrašė sakinius, nors ir darydami įvairių raidžių praleidimo, keitimo klaidų, netaikydami rašybos taisyklių. Parašytuose diktantuose labai panašios rašybos klaidos kaip trečioje užduotyje. Visose užduotyse daugiausia mokiniai darė fonetinio pobūdžio klaidų, netaikė vienaskaitos galininko ir daugiskaitos kilmininko balsių rašybos taisyklių. Tačiau visose atliktose užduotyse pasitaikė ir atsitiktinių klaidų. Daugumos trečios ir ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių atliktas užduotis galima perskaityti ir suprasti. Jie geba pagal paveikslėlius sudaryti ir parašyti nesudėtingus sakinius, derinti žodžius tarpusavyje, geba rašyti nesudėtingos sandaros žodžius. Atliktos užduotys rodo, kad dauguma trečios ir ketvirtos klasės vidutinių SUP mokinių turi susidarę pradinį rašymo įgūdžius ir tik nedaugeliui mokinių reikalinga papildoma pagalba, kad išmoktų savarankiškai rašyti.

2. 4. Mokytojų interviu, nustatant jų požiūrį į vidutinių SUP mokinių, ugdomų integruotoje klasėje, pasiekimų kokybę

Atliktu mokytojų interviu, kuriuo siekiau išsiaiškinti, kokius pagalbos būdus taiko mokytojai integruotai mokydami rašyti vidutinių SUP mokinius: ar mokytojus tenkina šių mokinių rašymo pasiekimai, kokios yra mokinių daromos rašybos klaidos, mokytojų nuomonę, ar tokie vaikai gali sėkmingai mokytis bendrojo lavinimo klasėje, kokią papildomą pagalbą gauna mokiniai mokydamiesi rašyti. Pateikiami apibendrinti rezultatai.

1. Mokytojų taikomi pagalbos būdai mokant rašyti vidutinių SUP mokinius.

Mokytojai mokydami vaikus rašyti supaprastina užduotis, sumažina užduočių kiekį, neperkrauna mokinio ilgomis pratybomis; naudoja pagalbines priemones, taisyklių rinkinius, pagamintus plakatus su spausdintinėmis ir rašytinėmis raidėmis; ilgina užduoties atlikimo laiką; papildomai skiria nurašymo užduotis; rašo aiškinamuosius diktantus, aptaria užduotis, jas analizuoja; atlieka daug pratimų, kad įtvirtintų taisyklę; dirba individualiai; rengia dailaus rašymo pratybas, parodas; netaisyklingai parašytus žodžius pabraukia ir su mokiniu atlieka žodžio garsinę analizę, po to vėl bando rašyti žodį; skiria daugiau pratimų atlikti sekimo būdu, dažnai padeda mokiniui; skatina mokinį klausti, padrašina, paskatina, pakoreguoja, aptaria rezultatą.

2. SUP mokinių rašymo pasiekimai.

Dauguma mokytojų nurodė, kad jie patenkinti SUP mokinių, mokomų bendrojo lavinimo mokykloje, rašymo pasiekimais, kadangi yra gerai matoma mokinių daroma pažanga. Vaikai

mokomi rašyti pagal savo gebėjimus, atlikdami rašymo pratimus patys stengiasi, todėl jų rašymas gerėja. Mokiniai geba taisyklingai rašyti beveik visas raides, jungti jas žodžiuose, orientuojasi sąsiuvinio lape, daroma palyginti nedaug rašybos klaidų. Svarbiausia, kaip nurodė mokytojai, kad mokiniai drąsiai vartotų rašytinę kalbą, nebijodami padaryti klaidų. Tačiau kartais būna sunku perskaityti, ką mokinys nori perduoti rašto kalba.

Vienas mokytojas nurodė, kad būtent šiuo metu mokinė labai stengiasi, noriai dirba, todėl ir mokymosi rezultatai yra geri. Tačiau vėliau tikisi dar geresnių rezultatų.

Kitas pradinį klasių mokytojas sakė, kad mokinių rašymo pasiekimai galėtų būti geresni. Patys mokiniai per mažai stengiasi, rašo ar nurašo automatiškai, nesigilindami, kodėl tą daro. Trūksta motyvacijos mokytis.

Dar vienas mokytojas nurodė, kad vidutinių SUP mokinio mokymosi rezultatai mokytojos netenkina, nes mokinys per mažai įdėda darbo ir rūpestingumo. Mokinys rašydamas sunkiai palaiko tvarką, dažnai neatlieka namų darbų. Dažniausiai tėvai visai nesirūpina vaiko mokymosi rezultatais.

3. Vidutinių SUP mokinių, besimokančių integruotai bendrojo lavinimo klasėje, rašybos klaidos.

Dauguma pradinį klasių mokytojų nurodė šias dažniausiai daromas mokinių klaidas: nemoka rašyti vienaskaitos galininko ir daugiskaitos kilmininko galūnių; praleidžia raides, keičia vietomis; nemoka rašyti žodžių su minkštumo ženklu, įsimintinos rašybos žodžių, dvibalsių; maišo raides e–ė, i–y, u–ų, s–š, b–p, k–g, d–t; vietoj iau rašo eu, sudėtinga kelti žodžiams klausimus ir taikyti taisykles.

Keletas mokytojų pasakė, kad mokiniai daro klaidų rašydami veiksmažodžius,rieveksmius, po taško pradeda rašyti mažąja raide, nedėda skyrybos ženklų.

4. Mokytojų nuomonė, ar nežymiai sutrikusio intelekto vaikas gali sėkmingai mokytis bendrojo lavinimo klasėje.

Visi respondentai atsakė, kad nežymiai sutrikusio intelekto vaikas gali mokytis bendrojo lavinimo klasėje, tačiau tam turi būti sudarytos sąlygos. Turi būti klasėje pritaikyta ugdymo aplinka, darbo metodai, mokymo priemonės. Toks mokinys turėtų sėdėti klasės priekyje, arčiau mokytojos, kad galima būtų jį stebėti, padėti, paaiškinti, nurodyti daromas rašybos klaidas. Daug kas priklauso ir nuo paties mokinio noro mokytis tokioje klasėje. Mokykloje turėtų dirbti specialusis pedagogas, kuris ne tik mokytoją konsultuotų, bet ir padėtų ugdyti tokį mokinį. Į mokinio mokymą turėtų įsitraukti ne tik specialusis pedagogas, bet ir vaiko tėvai.

Tokio mokinio, kuris mokosi bendrojo lavinimo klasėje ir kiekvieną dieną bendrauja su įprastinės raidos vaikais, turtinamas žodynas, tobulėja rišlioji kalba, bendravimas.

5. Papildoma pagalba, kurią gauna SUP mokinys mokymasis rašyti.

Visi mokytojai teigė, kad vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai lanko pratybas specialiojo pedagogo kabinete. Pratybos vyksta du kartus per savaitę.

Dauguma mokinių lanko ir logopedo pratybas vieną ar du kartus per savaitę.

Pas specialistus mokiniai mokosi to, ko nespėja įtvirtinti klasėje. Kartoja rašybos taisykles, atlieka įvairius pratimus raštu, mokosi žodžių garsinės analizės ir sintezės, taisyklingo garsų tarimo, lavina foneminę klausą, rišliąją kalbą. Tačiau keletui mokinių, kaip teigia mokytojai, reikalinga dažna mokytojo pagalba. Tokiam mokiniui daugiau pagalbos turėtų skirti specialusis pedagogas, nes kai kurių temų mokymasis tokiems vaikams užsitęsia ilgiau ir mokiniai nespėja įtvirtinti išeitos medžiagos.

Mokytojai nurodė, kad kai kurie mokiniai rašyti mokomi ir namuose. Tėvai rūpinasi, kad mokiniai atliktų namų darbus, teiraujasi mokytojų apie vaikų rašymo pasiekimus, bendradarbiauja su klasės mokytoju ir specialistais. Tačiau yra tėvų, kurie visai nesirūpina savo vaikų mokymu, nekontroliuoja, kaip atliekami namų darbai, nepadedą, tuomet ir vaikai ateina į klasę nepasikartoję, pamiršę, ko buvo mokomi klasėje.

Aptariant respondentų atsakymus galima teigti, kad nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai gali sėkmingai mokytis bendrojo lavinimo klasėje, teikiant jiems mokytojo, specialiojo pedagogo, logopedo ir tėvų pagalbą.

3 – 4 klasių vidutinių SUP turintys mokiniai, integruotai mokymamiesi bendrojo lavinimo klasėse, geba rašyti standartinėmis raidėmis, moka savarankiškai sudaryti ir parašyti vientisinius sakinius, geba atlikti įvairius rašymo pratimus padedant mokytojui. Tačiau rašymo įgūdžiai šiems vaikams dar tik formuojasi. Mokymamiesi rašyti vaikai daro įvairių rašybos klaidų, kurioms ištaisyti ir įsisavinti reikia daug laiko, pastangų, noro. Mokytojai tiki, kad padedant specialiesiems pedagogams, mokinių tėveliams, patiems mokiniams rodant didelę iniciatyvą mokiniai gali pasiekti ir geresnių rezultatų.

Išvados

1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių gebėjimai žemesni nei įprastinės raidos vaikų, todėl mokytojai, ugdantys šiuos mokinius, jaučia poreikį pritaikyti mokymo turinį, priemones, metodus, mokymo aplinką pagal šių mokinių galimybes.

2. Pradinių klasių lietuvių kalbos bendroji ugdymo programa yra pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis visų mokinių ugdymą 1 – 4 klasėse. Vidutinių SUP turintiems mokiniams, besimokantiems bendrojo lavinimo mokyklos klasėje, ugdymo turinys pritaikomas kaip ir visiems mokiniams, remiantis Bendrosiomis programomis. Pradinių klasių lietuvių kalbos bendroji ugdymo programa pritaikoma konkrečiam SUP mokiniui pagal jo individualius gebėjimus, ugdymosi poreikius. Parengtos ir išleistos Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui (2009) nurodo, kaip pritaikyti bendrųjų programų reikalavimus SUP mokiniams. Kokie 3 – 4 klasių vidutinių SUP mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės, kokia turi būti ugdymo turinio apimtis rašymo srityje šiems mokiniams, nurodyta pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijų 20 – 21 puslapyje.

3. Atliktų užduočių analizė parodė, kad trečių, ketvirtų klasių vidutinių SUP mokiniai, integruotai mokydami bendrojo lavinimo klasėse, įgyja žinių apie taisyklingą rašymą. Atliktos užduotys parašytos tvarkingai, aiškia, įskaitoma, individualia rašysena. Dauguma vidutinių SUP mokinių geba nurašyti tekstą, moka savarankiškai sudaryti ir parašyti nesudėtingus vientisinius sakinius, rašyti pagal mokytojos diktavimą. Šie mokiniai, mokydami kartu su bendrojo lavinimo mokyklos mokiniams, įgyja pirmuosius rašymo įgūdžius. Tačiau atlikdami visas užduotis, mokiniai vis tik daro nemažai fonetinio pobūdžio, vienaskaitos galininko ir daugiskaitos kilmininko galūnių rašybos klaidų.

4. Siekiant nustatyti mokytojų požiūrį į vidutinių SUP mokinių, integruotai ugdomų bendrojoje klasėje, rašymo pasiekimų kokybę, buvo atliktas tyrimas (interviu), kuris parodė, kad mokytojai yra patenkinti šių mokinių rašymo pasiekimais, tačiau mano, kad galima pasiekti ir geresnių rezultatų. Tam reikalingos ne tik mokytojų, tėvų, specialistų pastangos, bet ir pačių mokinių noras.

Atlikti tyrimai ir jų analizė patvirtino hipotezę, kad vidutinių SUP turintys 3 – 4 klasių mokiniai, integruotai besimokydami bendrojo lavinimo mokyklos klasėje pagal jiems pritaikytas programas, yra įgiję patenkinamus rašymo gebėjimus, išskyrus dalį mokinių, kurių rašymo pasiekimai yra žemiau patenkinamų.

Literatūra

1. Ališauskas, A. (1996). *Vaikų vystymosi ypatingumų pažinimas ir įvertinimas*. Šiauliai.
2. Ališauskas, A. (2002). *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiaulių universiteto leidykla.
3. Ambrukaitis, J. (2000). *Lietuvių kalbos specialioji didaktika*. Šiaulių universiteto leidykla.
4. Ambrukaitis, J. (2003). Specialiųjų poreikių mokinių mokymo rašyti psichosocialiniai ir higieniniai aspektai. *Specialusis ugdymas*, 2 (9), 112 – 119.
5. Ambrukaitis, J. (2003). *Lietuvių kalbos didaktinė medžiaga, 1 knyga, 2 knyga*. Šiaulių universiteto leidykla.
6. Ambrukaitis, J. (2005). *Vaikų, turinčių mokymosi sunkumų, gimtosios kalbos ugdymas 1 klasėje*. Lucilijus.
7. Ambrukaitis, J. (2006). *Vaikų, turinčių mokymosi sunkumų, kalbinis ugdymas I – IV klasėse*. Šiaulių universiteto leidykla.
8. Banevičiūtė, B. ir kt. (2009). *Pradinio ugdymo metodinės rekomendacijos*. <http://www.pedagogika.lt/index.php?1215831742> (žiūrėta 2010 – 02– 12).
9. Budrytė, N. (Sud.) (2002). *Diktantai 2 – 4 kl.* Šiauliai.
10. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.
11. Daulenskienė, J. N. V. (2003). *Protinio atsilikimo klinika*. Šiaulių universiteto leidykla.
12. Dudzinskienė, R. (2008). Inovatyvūs metodai ugdant specialiųjų poreikių mokinius. *Žvirblių takas*, 1 (77), 26–37.
13. Elijošienė, I. (1997). Vaikai, turintys intelekto sutrikimų. Ambrukaitis, J. (Sud.). *Specialiųjų poreikių vaikai*. Šiaulių pedagoginis institutas.
14. Elijošienė, I. (2003). Vaikai, turintys intelekto sutrikimų. Ambrukaitis, J. (Sud. ir ats. red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 260–273). Šiaulių universiteto leidykla.
15. Gage, N. L., Berliner C. D. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Alna litera.
16. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija*. Kaunas: Šviesa.
17. Gevorgianienė, V. (2003). Vaikai, turintys kompleksinių sutrikimų. Ambrukaitis, J. (Sud. ir ats. red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 447–462). Šiaulių universiteto leidykla.
18. Giedrienė, R., Monkevičienė, O. (1995). *Kodėl nemiela mokykla?* Vilnius.
19. Gylienė, M., Jakubauskienė, L. (1975). *Skaitymo ir rašymo pradmenų mokymas vaikų darželyje*. Vilnius.
20. Gučas, A. (1981). *Vaiko psichologija*. Kaunas: Šviesa.

21. Hallahan, D. P., Kauffman J. M. (2003). *Ypatingieji mokiniai specialiojo ugdymo įvadas*. Alma litera.
22. Jakubauskienė, L. (1990). Rašymo pratybų ypatumai. Matulienė, O., Tervidyte, E. (Sud.). *Šešimečiai mokosi* (p. 81 – 86). Kaunas: Šviesa.
23. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
24. Kadžytė – Kuzavinienė, L. (1997). *Rašyba mokykloje*. Kaunas: Šviesa.
25. Kaffemanas, R. (1997). *Nežymiai sutrikusio intelekto vaikų suvokimo ypatumai*. Šiauliai.
26. Kaffemanas, R. (2001). *Mąstymo psichologija*. Šiaulių universiteto leidykla.
27. Kaffemanas, R. (2005). Riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto berniukų ir mergaičių kognityvinių gebėjimų lyginamoji analizė. Ambrulaitis, J. (Sud. ir ats. red.). *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas* (p. 53–56). Šiaulių universiteto leidykla.
28. Kaminskienė, S., Miliukienė, P., Urbanavičienė, K., Vaitekūnienė, V. (2006). *Matyk, atpažink, skirk*. Kaunas: Šviesa.
29. Laužikas, J. (1982). Pradinuko psichikos bruožai. Gylienė, A., Laužikas, J. (Sud.). *Mokymo tobulinimas pradinėse klasėse* (p. 46 – 61). Kaunas: Šviesa.
30. LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas (2002). Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos. *Valstybės žinios*, 84/3672, 81–95.
31. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas (1998).
http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/istatymai/viii-969.htm (žiūrėta 2010–02–13).
32. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (2009). *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
33. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (2009). *Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui*. Vilnius.
34. Marcelionienė, E. (1997). *Šaltinėlis*. I klasės mokytojo knyga. Kaunas: Šviesa.
35. Marcelionienė, E. (2006). Po septynerių metų dar kartą apie rašto mokymo problemas. *Žvirblių takas*, 4 (68), 8–14.
36. Marcelionienė, E., Plentaitė, V. (2005). *Šaltinis*. Vadovėlis III klasei, pirmoji knyga, antroji knyga, trečioji knyga, ketvirtoji knyga. Kaunas: Šviesa.
37. Marcelionienė, E., Plentaitė, V. (2005). *Šaltinis*. Vadovėlis IV klasei, pirmoji knyga, antroji knyga, trečioji knyga, ketvirtoji knyga. Kaunas: Šviesa.

38. Marcelionienė, E., Plentaitė, V. (2007). *Šaltinis S. Vadovėlis III klasei*, pirmoji knyga, antroji knyga, trečioji knyga, ketvirtoji knyga. Kaunas: Šviesa.
39. Marcelionienė, E., Plentaitė, V. (2007). *Šaltinis S. Vadovėlis IV klasei*, pirmoji knyga, antroji knyga, trečioji knyga, ketvirtoji knyga. Kaunas: Šviesa.
40. Morkevičienė, L. (2006). Naujas vadovėlis – daugiau galimybių. *Žvirblių takas*, 1 (65), 20–25.
41. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2003). *Šaltinėlis. II klasės mokytojo knyga*. Kaunas: Šviesa.
42. Randienė, V. (2002). Kūrybiniai darbai lietuvių kalbos pamokose I ir II klasėje. *Žvirblių takas*, 3 (43), 6–11.
43. Sirtautienė, J., Sirtautas, V., Sirtautas, V. V. (1995). *Teksto paslaptys*. Kalbos ugdymo knyga V–VI klasei. Vilnius.
44. Sirtautienė, J., Sirtautas, V., Sirtautas, V. V. (2006). *Lietuvių kalba*. Vadovėlis 5 klasei I dalis. Alma littera.
45. Šiaurienė, A. (1995). *Rašiniai ir atpasakojimai I–IV klasei*. Kaunas: Šviesa.
46. Šiaurienė, A. (2002). *Padiktuokime pradinukui*. Kaunas: Šviesa.
47. Šustauskienė, J. (1999). *Atpasakojimai pradinukui (II–IV klasė)*. Šiauliai.
48. Unčiūrys, J. (1988). *Vaikų kalbos trūkumai ir jų šalinimas*. Kaunas: Šviesa.
49. Žukauskienė, R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius.

Asta Kaplūnienė

**WRITING ABILITIES OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS,
ATTENDING 3 – 4 CLASS OF A SECONDARY SCHOOL**

The Bachelor Theses

Summary

The writing abilities of students with moderate special educational needs, which are taught in secondary schools, are being analysed in this work. A hypothesis has been formed that students with moderate special educational needs in 3–4th class, that are being integrated into a secondary school education, have a possibility of gaining satisfactory writing skills.

Seventeen 3–4th class students with moderate special educational needs, which are taught in secondary schools and ten of their teachers have taken part in this research.

Writing tests and interviews were used to analyse: 1) which writing abilities do the students with moderate special educational needs, which are integrated into secondary school classes, acquire; 2) the view of teachers into the quality of writing achievements of students with moderate special educational needs, which are taught in the secondary schools.

Research concludes that 3–4th class students with moderate special educational needs, which are integrated into secondary school education, gain knowledge of correct spelling and acquire first writing skills. Students can transcribe the text, independently form and write down simple integral sentences, write to the teacher's dictation. However doing such tasks, the students unavoidably make mistakes of phonetics, spelling mistakes in endings of singular accusative and plural genitive. Teachers that have moderate special educational needs students in their classes are content with their writing achievements, but think that better results could be achieved, however the effort has to be made by not only teachers, parents and specialists alone, but also the desire of students themselves has to be present.

The hypothesis, that students with moderate special educational needs in 3–4th class, integrated into the secondary school education that were taught according to adapted programs, have acquired satisfactory writing skills, was confirmed, with exception of part of the students whose writing achievements were below satisfactory.

PRIEDAI